

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
SMJER BIBLIOTEKARSTVO
Ak. god. 2018./2019.

Vesna Kendelić

**Prikaz i analiza uporabe entiteta prve skupine FRBR-a
u sklopu RDA**

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ana Barbarić

Zagreb, veljača 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenom i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Bibliografska organizacija informacija – povijesni razvoj	2
2.1. Definiranje zadatka kataloga	2
2.2. Problematika bibliografskih entiteta	5
3. FRBR	9
3.1. Konceptualni model entitet-odnos	10
3.1.1. Entiteti prve skupine	12
3.1.2. Atributi entiteta prve skupine	17
3.1.3. Odnosi entiteta prve skupine	18
4. RDA	23
4.1. FRBR kao teorijska podloga za RDA	24
4.1.1. Bilježenje atributa entiteta prve skupine	28
4.1.2. Bilježenje osnovnih i drugih odnosa među entitetima prve skupine	32
4.2. Rekapitulacija i završne napomene	38
5. Zaključak	40
6. Literatura	41
Popis slika i tablica	44
Sažetak	45
Summary	46

1. Uvod

Povijesni razvoj knjižničnih kataloga popraćen je pokušajima pronalaženja načina na koji bi se podaci o građi koju knjižnica posjeduje najučinkovitije mogli zabilježiti te predstaviti korisnicima. E. Svenonius ističe da je „u korijenu mnogih problema povezanih s organizacijom informacija, [činjenica] da se dva različita entiteta, djela i dokumenti koji ih utjelovljuju, trebaju organizirati i zajedno i u odnosu jedan prema drugome“.¹ Iz ovog je razloga promišljanje o prirodi sastavnih elemenata bibliografskog univerzuma te pronalaženje optimalnih načina njihovog opisa i prikazivanja u bibliografskim zapisima jedan od ključnih predmeta rasprave na području kataložne teorije. IFLA-ina studija FRBR (engl. *Functional Requirements for Bibliographic Records*) sadrži konceptualni model bibliografskog univerzuma osmišljen s ciljem „[izrade] jasno definirane i strukturirane okvirne sheme za povezivanje podataka zabilježenih u bibliografskim zapisima s potrebama korisnika tih zapisa“.² Kataložni pravilnik RDA (engl. *Resource Description and Access*) može se smatrati svojevrsnom implementacijom IFLA-inog konceptualnog modela. Točnije, teorijska utemeljenost pravilnika na modelu FRBR-a očituje se, između ostalog, u korištenju osnovnih elemenata tog modela – entiteta, atributa i odnosa – u različitim aspektima pravilnika.

Cilj ovog rada bit će prikazati na koji način i u kojoj mjeri RDA implementira pojedine elemente FRBR-a, fokusirajući se posebice na entitete prve skupine – *djelo, izraz, pojavni oblik i jedinicu građe* – te attribute i odnose povezane s tim entitetima. Točnije, rad će biti podijeljen na tri glavna dijela. U svrhu pružanja šireg teorijskog konteksta relevantnog za temu rada, prvi dio donijet će sažet povijesni pregled razvoja i različitih pristupa problematici određivanja ciljeva bibliografskih sustava te definiranja i opisa bibliografskih entiteta. Drugi dio rada fokusirat će se na konceptualni model FRBR-a te će pobliže predstaviti entitete prve skupine, kao i attribute i odnose koji se povezuju s tim entitetima. Konačno, treći dio baviti će se pravilnikom RDA te načinom na koji pravilnik, u usporedbi s modelom FRBR-a, definira, pobliže opisuje i koristi entitete prve skupine te njihove attribute i odnose.

¹ Svenonius, E. *Intelektualne osnove organizacije informacija*. Lokve : Benja, 2005. Str. 10.

² Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. / IFLA-ina Studijska grupa za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 11.

2. Bibliografska organizacija informacija – povijesni razvoj

Prema E. Svenonius, svaki sustav za organizaciju informacija – kao što je knjižnični katalog – „mora se, da bi bio učinkovit, temeljiti na intelektualnim osnovama“.³ Konceptualni model sadržan u IFLA-inoj (engl. *International Federation of Library Associations and Institutions* – Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova) studiji FRBR predstavlja takve intelektualne osnove. Međutim, W. Denton opisuje FRBR kao „jednu od krajnjih točaka gotovo 175 godina promišljanja o tome čemu katalog služi i kako bi trebao funkcionirati“.⁴ Stoga, kako bi se ideje i načela sadržana u FRBR-u te usvojena u pravilniku RDA stavila u odgovarajući teorijski kontekst, potrebno je osvrnuti se na povijest sustavnog razmišljanja o bibliografskoj organizaciji informacija. Moguće je izdvojiti četiri osnovne ideje koje su obilježile suvremenu kataložnu teoriju: „korištenje aksioma kako bi se objasnila uloga kataloga, važna uloga korisničkih potreba, ideja „djela“ te standardizacija i internacionalizacija“.⁵ Vodeći se tom tvrdnjom, ovo će poglavlje ukratko prikazati razvoj ciljeva i zadataka pripisivanih knjižničnim katalozima te će se osvrnuti na neka od različitih poimanja o bibliografskim entitetima koja su prethodila FRBR-u.

2.1. Definiranje zadataka kataloga

Jasno definirani zadaci kataloga predstavljaju intelektualni temelj koji omogućuje izgradnju pojedinačnih odredbi „bilo kojega bibliografskog sustava izraženog međunarodnim bibliografskim standardom ili kataložnim pravilnikom međunarodnoga i/ili nacionalnoga dosega“, pri čemu svaka odredba, odnosno pravilo „mora pridonositi ostvarivanju jednog ili više postavljenih zadataka“.⁶ Kada se govori o različitim pristupima definiranju zadataka kataloga, najprije treba istaknuti neusuglašenost terminologije korištene na tom području kataložne teorije. Naime, A. Barbarić ističe kako američki autori (npr. C. Cutter i E. Svenonius) najčešće koriste izraz ciljevi (engl. *objectives*) kataloga, dok se u europskoj kataložnoj teoriji (npr. u IFLA-inim dokumentima i radovima E. Verone) u pravilu koristi izraz zadaci (engl.

³ Svenonius, E. Intelektualne osnove organizacije informacija. Str. 1.

⁴ Denton, W. FRBR and the history of cataloging. // *Understanding FRBR : what it is and how it will affect our retrieval.* / ur. Arlene G. Taylor. Westport, Connecticut : Libraries Unlimited, 2007. Str. 35.

⁵ Ibid.

⁶ Barbarić, A. Od zadataka kataloga do postupaka korisnika. // *Vizija i stvarnost : zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu* / ur. Živković, D.; Nebesny, T. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2016. Str. 83.

functions) kataloga, no same terminološke razlike ne podrazumijevaju i teorijsko razilaženje „već samo razliku između anglo-američke i europske kataložne teorije“.⁷

Značajnu ulogu u kontekstu moderne bibliografske organizacije imao je Antonio Panizzi, koji je sredinom 19. stoljeća osmislio 91 pravilo za sastavljanje knjižničnih kataloga. Tvrdi da „korisnik može znati koje djelo traži; ne može se očekivati da zna sve posebnosti različitih izdanja; ali tu informaciju ima pravo očekivati od kataloga“,⁸ Panizzi prepoznaje važnost davanja prioriteta potrebama korisnika u procesu bibliografske organizacije informacija te neizravno ukazuje na jedan od osnovnih zadataka kataloga: „skupiti informacije koje su u suštini iste i razlikovati ono što nije sasvim isto“.⁹ Štoviše, može se reći da već Panizzi u sklopu svojih pravila počinje posredno činiti distinkciju između djela, kao apstrakcije, i knjige, kao materijalnog objekta. Unatoč velikom značaju Panizzijevih pravila, smatra se da je Charles Cutter prvi „izričito iznio ciljeve bibliografskog sustava [te] prepoznao potrebu da se identificiraju načini postizanja tih ciljeva i načela koja upravljaju odabirom načina kad postoji više mogućnosti“.¹⁰ Cutter u sklopu svojih kataložnih pravila definira sljedeće ciljeve kataloga:

1. omogućiti da se pronađe knjiga za koju je poznat a) autor b) naslov ili c) predmet
2. pokazati što knjižnica posjeduje a) od nekog autora b) o nekom predmetu c) o nekoj vrsti literature
3. pomoći u izboru knjige a) s obzirom na izdanje (bibliografski) b) s obzirom na vrstu (literarnu ili predmetnu).¹¹

Drugim riječima, Cutter prepoznaje tri osnovna postupka koja bi knjižnični katalog trebao omogućiti korisniku: pronalaženje, okupljanje i izbor. Cutterovi ciljevi, odnosno osnovni principi u skladu s kojima bi se trebala oblikovati konkretna kataložna pravila, smatraju se temeljem mnogih kasnije postavljenih verzija zadaća kataloga, a njihov utjecaj može se prepoznati i u formulaciji postupaka korisnika koje definira FRBR. Štoviše, Svenonius ističe kako su Cutterovi ciljevi „najvjerojatnije najcitiraniji tekst u bibliografskoj literaturi“¹², koji, prema A. Horvat, kasniji teoretičari stiliziraju, preoblikuju ili parafraziraju, ali mu „u osnovi ostaju vjerni“.¹³

⁷ Barbarić, A. Od zadataka kataloga do postupaka korisnika. Str. 83.

⁸ Svenonius, E. Intelektualne osnove organizacije informacija. Str. 11.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid., str. 4-15.

¹¹ Ibid., str. 15.

¹² Ibid., str. 16.

¹³ Horvat, A. Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka : Naklada Benja, 1995. Str. 49.

Nadalje, sredinom 20. stoljeća, Seymour Lubetzky objavljuje svoju verziju zadataka kataloga: „Prvo, omogućiti pronalaženje mjesta na kojem se neka publikacija odnosno određeno izdanje djela koje knjižnica posjeduje nalazi; drugo, povezati i skupiti izdanja određenog djela i djela određenog autora koje knjižnica posjeduje“.¹⁴ Ovi su zadaci značajni zbog toga što, za razliku od Cutterovih, izričito naglašavaju razliku između apstraktnog pojma djela, tj. „autorovog intelektualnog proizvoda“, i knjige kao „određenog fizičkog objekta koji postvaruje djelo ili u kojem se djelo pojavljuje“.¹⁵ Za razliku od Lubetzkog, Eva Verona uz zadatke pronalaženja i okupljanja definira i treći zadatak kataloga, ističući kako bi okupljanje svih djela određenog autora, odnosno funkcija kataloga koju je Lubetzky „svrstao pod drugi zadatak“, trebalo predstavljati zaseban zadatak kataloga.¹⁶ I Lubetzkyjevi i Veronini zadaci imali su izravan utjecaj na formuliranje tzv. Pariških načela – dvanaest međunarodno prihvaćenih kataložnih načela kojima su 1961. godine, između ostalog, ponovno definirani i zadaci kataloga. Pariška načela, zajedno s IFLA-inim ISBD-ima (engl. *International Standard Bibliographic Description* – Međunarodni standardni bibliografski opis), predstavljaju značajan korak u nastojanjima da se kataložna praska standardizira i internacionalizira. U sklopu načela navedeni su sljedeći zadaci kataloga:

Katalog mora biti korisno sredstvo da se utvrdi

1. posjeduje li knjižnica određenu knjigu koju pobliže označuje
 - (a) autor i stvarni naslov, ili
 - (b) ako autor u knjizi nije naveden, tada samo stvarni naslov, ili
 - (c) ako autor i stvarni naslov za identifikaciju nisu prikladni ili nisu dovoljni, tada prikladna zamjena za stvarni naslov, i
2.
 - (a) koja djela određenog autora, i
 - (b) koja izdanja određenog djela postoje u knjižnici.¹⁷

Može se uočiti da zadaci definirani pod brojem dva također čine distinkciju između djela nekog autora i pojedinih izdanja tog djela, no, kao što K. Coyle ističe, načela ne definiraju konkretne razlike među tim pojmovima, a ni pojmove same po sebi.¹⁸

¹⁴ Svenonius, E. Intelektualne osnove organizacije informacija. Str. 16.

¹⁵ Ibid., str. 9.

¹⁶ Barbarić, A. Od zadataka kataloga do postupaka korisnika. Str. 88.

¹⁷ Svenonius, E. Intelektualne osnove organizacije informacija. Str. 16.

¹⁸ Coyle, K. FRBR : before and after : a look at our bibliographic models. Chicago : American Library Association, 2016. Str. 22.

Pariška načela, kao i Cutterovi ciljevi, mogu se smatrati temeljem budućih postupaka korisnika, koji čine osnovu studije FRBR. Štoviše, Denton ističe kako FRBR koristi Pariška načela kao teorijski temelj koji revidira i upotpunjuje, čime pruža svojevrsnu povratnu informaciju o tim načelima te pomaže kod njihove revizije,¹⁹ što rezultira objavljivanjem Izjave o međunarodnim kataložnim načelima (engl. *Statement of International Cataloguing Principles – ICP*) 2009. godine. Međutim, iako Načela „po pitanju entiteta, atributa i odnosa, [slijede] u potpunosti, na najopćenitijoj mogućoj razini, postavke modela FRBR i FRAD“, Barbarić i Willer napominju kako se ICP pri određivanju ciljeva i zadataka kataloga „ne ravna u potpunosti prema FRBR-u, već slijedi Svenonius“, odnosno njezinu upotpunjenu verziju FRBR-ovih postupaka korisnika, koji, općenito govoreći, funkcioniraju kao svojevrsni zadaci kataloga.²⁰ Stoga uz zadatke pronalaženja, identificiranja, odabira i nabavljanja ili dobivanja preuzete iz FRBR-a, ICP među zadatke kataloga uvrštava i kretanje, po uzoru na istoimeni bibliografski cilj koji, prema Svenonius, omogućuje kretanje bibliografskom bazom podataka, odnosno pronalaženje *djela* ili atributa *djela* međusobno povezanih određenim odnosima.²¹ Barbarić i Willer dovode u pitanje opravdanost uvođenja tog dodatnog zadatka, ističući da je „cilj kretanja, kako o njemu govori Svenonius, zapravo podređen, što možda znači i sadržan, u cilju pronalaženja, ali i u cilju odabira entiteta [budući da] vezivni mehanizmi koji korisniku omogućavaju kretanje kroz katalog, nisu sami sebi svrhom, nego upravo trebaju omogućiti korisniku pronalaženje i/ili odabir odgovarajućeg entiteta“.²² Revidirana verzija Načela, koja je još uvijek aktualna, objavljena je 2016. godine.

2.2. Problematika bibliografskih entiteta

Iz navedenih primjera zadataka kataloga može se uočiti da je razlikovanje, no ujedno i uspostavljanje veza između apstraktnih djela i konkretnijih entiteta opisivanih pojmovima „knjiga“ ili „izdanje“, od velike važnosti pri oblikovanju kataložnih zapisa koji ispunjavaju svoje predviđene uloge. Naime, prepoznavanje i jasno definiranje različitih bibliografskih entiteta te njihovih međuodnosa posebno je značajno uzme li se u obzir to da je „u korijenu mnogih problema povezanih s organizacijom informacija, [činjenica] da se dva različita

¹⁹ Denton, W. FRBR and the history of cataloging. Str. 51.

²⁰ Willer, M., Barbarić, A. Međunarodna kataložna načela : prikaz i analiza. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 52, 1(2009), str. 32.

²¹ Svenonius, E. Intelektualne osnove organizacije informacija. Str. 20.

²² Willer, M., Barbarić, A. Međunarodna kataložna načela : prikaz i analiza. Str. 37.

entiteta, djela i dokumenti koji ih utjelovljuju, trebaju organizirati i zajedno i u odnosu jedan prema drugome“.²³ R. Smiraglia ističe kako su djela „uvijek bila ključni entiteti za pronalaženje informacija“, ali napominje i da su načini kojima se djelima pristupalo, kako u teoriji, tako i u praksi, bili šaroliki.²⁴ Naime, iako se o kompleksnijem razumijevanju i definiranju „fenomena djela“ u kataložnoj teoriji može govoriti tek u bližoj povijesti, značaj razlikovanja djela od njihovih materijalnih postvarenja bio je prepoznat kroz cijeli period razvoja modernih knjižničnih kataloga.²⁵ Uz pojam djela se, stoga, vežu brojne definicije koje prethode onoj navedenoj u studiji FRBR, kao i različita nastojanja da se teorijski rad konkretizira u kataložnoj praksi. U tom su kontekstu značajnu ulogu imali teoretičari 20. stoljeća i njihov rad na definiranju pojedinih bibliografskih entiteta i njihovih međuodnosa. Uzimajući u obzir značajan opseg rasprave o problematici djela i njemu srodnih bibliografskih entiteta, u nastavku će biti samo ukratko navedena tumačenja nekih od značajnijih teoretičara.

S. R. Ranganathan čini distinkciju između djela kao izražene misli i dokumenta kao postvarene misli.²⁶ Koristeći drugačiju terminologiju, Eva Verona razlikuje pojam literarne jedinice, odnosno djela kao duhovnog ili literarnog proizvoda u apstraktnom smislu, od pojma bibliografske jedinice, koji predstavlja „jedan ili više fizički zasebnih komada knjižnične građe, iskazanih kao cjelina na jednoj kataložnoj jedinici“.²⁷ Drugim riječima, Verona izričito razlikuje pojmove koji su kasnije, u sklopu FRBR-a, definirani pod nazivima *djelo* i *pojavni oblik*, te uz to naglašava da je „identifikacija literarnih jedinica ne samo temeljna, nego i tipična zadaća abecednog kataloga“.²⁸ Nadalje, Patrick Wilson razlikuje djelo, tekst i primjerak teksta – tri međusobno zavisna entiteta koji su po svojim definicijama bliski FRBR-ovim entitetima *djelo*, *izraz* i *pojavni oblik*.²⁹ Točnije, prema Wilsonu, djelo je „skupina ili obitelj srodnih ili sličnih tekstova“, dok tekst predstavlja „niz riječi i pomoćnih znakova zabilježenih na bilo kojoj građi [odnosno] apstraktan pojam koji se može upoznati tek u svom materijalnom obliku“, tj. u primjerku teksta.³⁰ Coyle ističe kako Wilsonova djela nisu statična te se s vremenom razvijaju tzv. obitelji djela koje su podložne promjenama i rastu, sukladno

²³ Svenonius, *Intelektualne osnove organizacije informacija*. Str. 10.

²⁴ Smiraglia, R. P. The history of “the work” in the modern catalog. // *Cataloging & Classification Quarterly*. 35, 3-4(2003), str. 556.

²⁵ Ibid., str. 554.

²⁶ Svenonius, E. *Intelektualne osnove organizacije informacija*. Str. 9.

²⁷ Horvat, A. *Knjižnični katalog i autorstvo*. Str. 32.

²⁸ Živković, D. Prikaz : Verona, Eva. O katalogu : izbor iz radova. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 49, 1(2006), str. 78.

²⁹ Horvat, A. *Knjižnični katalog i autorstvo*. Str. 37.

³⁰ Ibid.

reproduciranju ili ponovnom objavljivanju tekstova u istom ili izmijenjenom obliku.³¹ Prihvaćajući Wilsonovu ideju o obiteljima djela, Richard Smiraglia smatra da djela i njihova konkretna oprimjerenja (engl. *instantiations*) zajedno čine mrežu oprimjerenja ili bibliografsku obitelj.³² Međutim, za razliku od Wilsona, koji čini distinkciju između djela i tekstova, kao što model FRBR-a razlikuje *djela* od *izraza*, Smiraglijina definicija djela uključuje „i ideje i simbole“,³³ odnosno u jednom entitetu objedinjuje ono što Wilson i FRBR poimaju kao dva entiteta. Pojam bibliografske obitelji također se može povezati s pojmom naddjela. Naime, E. Svenonius – koja kao bibliografske entitete prepoznaje dokumente, djela, naddjela i izdanja – određuje naddjelo kao „skup svih dokumenata koji potječu od istog zajedničkog izvornika“. ³⁴ Coyle ističe kako se definiranjem pojmova poput bibliografske obitelji ili naddjela naglašava ideja o tome da svako novo djelo s vremenom može dovesti do stvaranja velike obitelji srodnih djela koja nastaju različitim promjenama, kao što su revizije, proširivanja ili skraćivanja, adaptacije i sl., no često ostaje nejasno gdje povući granicu koja određuje kada je stvoreno novo, zasebno djelo.³⁵ Uz problem određivanja granica između pojedinih – naročito apstraktnih – entiteta vezana je i potreba za definiranjem odnosa koji se mogu uspostaviti između pojedinih entiteta unutar i izvan bibliografskih obitelji. Tako, primjerice, Barbara Tillett definira sedam vrsta bibliografskih odnosa – ekvivalencijske, derivacijske, deskriptivne, popratne i sekvencijalne odnose, odnose cjelina/dio i zajednička obilježja³⁶ – koji funkcioniraju kao temelj za mnoga kasnija tumačenja odnosa među bibliografskim entitetima.

Povezujući problematiku definiranja bibliografskih entiteta sa zadacima kataloga, bitno je spomenuti da postoje različita mišljenja o tome koja bi se funkcija kataloga trebala smatrati središnjom – inventarizacijska funkcija, koja omogućuje pronalaženje konkretnih jedinica knjižnične građe, ili pak funkcija okupljanja, koja se fokusira na identifikaciju i povezivanje djela sadržanih u toj građi. E. Verona ističe kako bi se katalog vođen isključivo prvom funkcijom fokusirao na opis bibliografskih jedinica (tj. *pojavnih oblika* i njihovih atributa), dok bi se katalog vođen prvenstveno drugom funkcijom fokusirao na opis literarnih jedinica, odnosno djela.³⁷ Svenonius napominje kako su izdanja, tj. konkretni *pojavni oblici* određenog

³¹ Coyle, K. FRBR : before and after : a look at our bibliographic models. Str. 13-14.

³² Smiraglia, R. P. Bibliographic families and superworks. // Understanding FRBR : what it is and how it will affect our retrieval tools. // ur. Arlene G. Taylor. London : Libraries Unlimited, 2007. Str. 73.

³³ Coyle, K. FRBR : before and after : a look at our bibliographic models. Str. 16.

³⁴ Svenonius, E. Intelektualne osnove organizacije informacija. Str. 34.

³⁵ Coyle, K. FRBR : before and after : a look at our bibliographic models. Str. 17.

³⁶ Ibid., str. 21.

³⁷ Verona, E. Literarna jedinica nasuprot bibliografskoj jedinici. // O katalogu : izbor iz radova. / ur. Aleksandra Horvat. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005. Str. 183-184.

djela, „primarni predmeti bibliografskog opisa“, budući da se bibliografski zapisi pozivaju prvenstveno na njih, čime se ispunjava inventarizacijska funkcija kataloga, dok drugi, poput P. Wilsona, smatraju da je nelogično polaziti od opisa nositelja informacija, a ne same informacije, budući da je osnovni cilj bibliografske organizacije upravo okupljanje sličnih informacija, pa bi stoga djela, koja okupljaju različita postvarenja istog sadržaja, trebala predstavljati „primarne predmete na koje se poziva bibliografski zapis“. ³⁸ Iako bi se pomak prema apstraktnim entitetima mogao smatrati pozitivnim uzmu li se u obzir potrebe korisnika, koje sadržaj često zanima više od nositelja tog sadržaja, važno je prepoznati i da „uzdizanje bibliografskog diskursa“ s razine konkretnog *pojavnog oblika* na razinu *djela* za sobom povlači mnoštvo implikacija te podrazumijeva provođenje značajnih promjena u kataložnoj praksi. ³⁹ Može se primijetiti da se suvremeni katalozi, barem u teoriji, sve više okreću prema opisu apstraktnih entiteta, no o tome će nešto više biti rečeno u poglavljima ovog rada koja su usredotočena na FRBR i RDA.

Iz navedenih tumačenja bibliografskih entiteta može se uočiti raznolikost i neujednačenost korištene terminologije, no i određena razina općeg slaganja – u najmanju ruku, oko postojanja određenih apstraktnih entiteta koji mogu biti realizirani u različitim konkretnim oblicima te oko značaja uspostavljanja odnosa među pojedinim bibliografskim entitetima. Konceptualni model FRBR-a, između ostalog, nastoji pružiti određenu razinu standardizacije na tom području.

Kratki povijesni i teorijski pregled iznesen u ovom poglavlju rada nastojao se dotaknuti pitanja i ideja koje su značajne u širem kontekstu bibliografske organizacije informacija, a ujedno se mogu izravno povezati s temom ovog rada. Naime, studija FRBR, a stoga i pravilnik RDA, mogu se dovesti u vezu sa svakom od spomenutih ideja. I FRBR i RDA koriste svojevrzne aksiome kako bi objasnili osnovne zadaće kataloga, pri čemu prepoznaju korisničke potrebe kao početnu točku za definiranje tih aksioma. Standardizacija i internacionalizacija među temeljnim su ciljevima kako IFLA-ine studije, tako i pravilnika. Konačno, izradom konceptualnog modela bibliografskog univerzuma u sklopu studije FRBR nastoje se jasno definirati bibliografski entiteti te njihovi atributi i odnosi, koje RDA potom usvaja te po potrebi dorađuje za korištenje u praksi.

³⁸ Svenonius, *Intelektualne osnove organizacije informacija*. Str. 39; 108.

³⁹ Coyle, K. *FRBR : before and after : a look at our bibliographic models*. Str. 34.

3. FRBR

Svenonius tvrdi da se moderna bibliografska tehnologija „dvaput radikalno izmijenila – prvo na početku dvadesetog stoljeća kad su katalozi na listićima zamijenili kataloge u obliku knjige, a zatim ponovno u drugoj trećini stoljeća kad su online katalozi počeli zamjenjivati kataloge na listićima“.⁴⁰ Prelazak na online kataloge također je bio popraćen razvojem „računalnih sustava za izradu i obradu bibliografskih podataka, te [razvojem] nacionalnih i međunarodnih baza podataka koje sadrže zapise što ih šalju i koriste tisuće knjižnica sudionica u programima kooperativne katalogizacije“.⁴¹ Takve su promjene zahtijevale ponovno preispitivanje nerijetko problematičnih tema poput bibliografskih entiteta, osnovnih zadaća kataloga i drugih pitanja spomenutih u prethodnom poglavlju, kako bi se omogućilo „pojednostavljivanje, te [...] pojeftinjenje katalogizacije“,⁴² što je konačno rezultiralo izradom IFLA-inih „Uvjeta za funkcionalnost bibliografskih zapisa“, tj. studije FRBR, objavljene 1998. godine. Iako se ovaj rad neće pobliže baviti preostalim IFLA-inim studijama iz tzv. FR-obitelji, treba napomenuti da je 2009. godine objavljena studija FRAD (engl. *Functional Requirements for Authority Data* – Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka), a 2011. godine studija FRSAD (engl. *Functional Requirements for Subject Authority Data* – Uvjeti za funkcionalnost predmetnih autoriziranih podataka). Obje su studije predstavljale svojevrsno upotpunjavanje FRBR-a, odnosno detaljniju razradu područja kojima se originalna studija nije pobliže bavila. Štoviše, 2017. godine sve su tri IFLA-ine studije revidirane i objedinjene pod nazivom IFLA LRM (engl. *Library Reference Model*).

U sklopu studije FRBR određena su dva osnovna cilja: izraditi jasno definiranu i strukturiranu okvirnu shemu za „povezivanje podataka zabilježenih u bibliografskim zapisima s potrebama korisnika tih zapisa“ te preporučiti „osnovnu razinu funkcionalnosti za zapise koje izrađuju nacionalna bibliografska središta“.⁴³ U skladu s navedenim ciljevima, sadržaj studije podijeljen je na dva dijela: u sklopu prvog dijela predstavljen je konceptualni model koji služi kao „osnova za povezivanje određenih atributa i odnosa [entiteta] s različitim postupcima koje korisnici izvode kada koriste bibliografske zapise“, dok drugi dio iznosi „preporuke za osnovni nacionalni bibliografski zapis nastale na temelju procjene relativne važnosti atributa i odnosa

⁴⁰ Svenonius, E. *Intelektualne osnove organizacije informacija*. Str. 62.

⁴¹ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 7.

⁴² Barbarić, A. Entitet izraz konceptualnog modela FRBR : od teorijskog značaja do praktične primjene. // 12. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture. / ur. Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 158.

⁴³ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 11.

identificiranih u modelu prema općim postupcima korisnika“.⁴⁴ Drugim riječima, studija se sastoji od opisa konceptualnog modela i svih njegovih sastavnih dijelova (entiteta, atributa i odnosa) te od smjernica koje predlažu što bi bibliografski zapisi trebali sadržavati na osnovnoj razini. Postupci korisnika od središnje su važnosti za oba dijela studije.

3.1. Konceptualni model entitet-odnos

Konceptualni model izrađen u sklopu studije FRBR predstavlja „poopćen pogled na bibliografski univerzum“, odnosno on funkcionira isključivo kao teorijski okvir od kojeg se očekuje da „ne ovisi ni o kakvome određenome kataložnom pravilniku ili primjeni pojmova koje predstavlja“. Koristeći terminologiju FRBR-a, moglo bi se reći da model za kataložnu zajednicu predstavlja svojevrsno *djelo* koje se može pojaviti u mnogim oblicima, tj. može se postvariti u mnogo različitih *izraza*, kao što su kataložni pravilnici.⁴⁵ Konceptualni model FRBR-a sastoji se od entiteta, kao osnovnih elemenata modela, atributa koji se pripisuju tim entitetima, te odnosa koje je moguće uspostaviti između pojedinih entiteta. FRBR također definira četiri postupka koje korisnici najčešće izvode kada koriste knjižnični katalog:

- pronalaženje entiteta koji odgovaraju pretraživačkim kriterijima koje je naveo korisnik (tj. utvrđivanje smještaja entiteta ili skupa entiteta u datoteci ili bazi podataka kao rezultat pretraživanja po atributu ili odnosu tog entiteta);
- identificiranje entiteta (tj. potvrda da opisani entitet odgovara traženom entitetu ili uočavanje razlike između dva ili više entiteta sličnih obilježja);
- odabir entiteta koji odgovara potrebama korisnika (tj. izabiranje entiteta koji udovoljava zahtjevima korisnika s obzirom na sadržaj, fizički format, itd. ili odbacivanje entiteta koji ne odgovara potrebama korisnika)
- dobivanje pristupa opisanom entitetu (tj. dobivanje entiteta kupnjom, posudbom itd. ili elektronički pristup entitetu online vezom s daljinski dostupnim računalom).⁴⁶

Može se primijetiti da su korisnički postupci formulirani tako da se mogu shvatiti kao svojevrsni ciljevi bibliografskog sustava. Štoviše, izvjesno je da su nastali pod utjecajem Pariških načela i, posredno, Cutterovih ciljeva kataloga. Središnja uloga korisničkih postupaka očituje se u činjenici da se „svaki atribut i svaki odnos može izravno pridružiti postupcima

⁴⁴ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 8-9.

⁴⁵ Bianchini, C.; Guerrini, M. From bibliographic models to cataloging rules : remarks on FRBR, ICP, ISBD, and RDA and the relationships between them. // *Cataloging & Classification Quarterly*. 47, 2(2009), str. 109.

⁴⁶ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 70.

korisnika koje oni podupiru“.⁴⁷ Drugim riječima, FRBR najprije definira postupke koje korisnici najčešće izvode kako bi pomoću knjižničkog kataloga ili neke druge bibliografske baze podataka zadovoljili određenu informacijsku potrebu, a zatim određuje „koje su vrste podataka i strukture u kojima se ti podaci pojavljuju nužne kako bi korisnik mogao uspješno izvoditi te postupke“.⁴⁸

Entiteti predstavljaju „ključne predmete zanimanja korisnika bibliografskih zapisa“,⁴⁹ a unutar modela raspoređeni su u tri skupine. Prvu skupinu, koja se sastoji od „proizvoda intelektualnog ili umjetničkog nastojanja koji su imenovani ili opisani u bibliografskim zapisima“,⁵⁰ čine entiteti *djelo*, *izraz*, *pojavni oblik* i *jedinica građe*. Pod entitete druge skupine spadaju *osobe* i *korporativna tijela*, odnosno „entiteti koji su odgovorni za intelektualni ili umjetnički sadržaj“, dok treću skupinu entiteta čine *pojam*, *objekt*, *događaj* i *mjesto*, koji „služe kao predmet intelektualnog ili umjetničkog nastojanja“.⁵¹ Može se primijetiti da su entiteti druge i treće skupine definirani kroz svoj odnos s entitetima prve skupine. Štoviše, u tekstu studije navedeno je kako se entiteti *osoba* i *korporativno tijelo* za potrebe studije smatraju entitetima samo kada su uključeni u stvaranje i izradu ili izvedbu *djela* ili predstavljaju predmet *djela*, dok se entiteti treće skupine smatraju entitetima samo ukoliko funkcioniraju kao predmet *djela*.⁵² Model FRBR-a također prepoznaje tzv. skupne i sastavne entitete. Primjerice, entitet *djelo* može predstavljati skup pojedinačnih *djela* (npr. u slučaju antologija, nakladničkih cjelina i sl.) te, s druge strane, zasebnu sastavnicu većeg *djela*, kao što su pojedinačni članci u časopisu ili poglavlja.⁵³ Nadalje, svakome od entiteta opisanih u modelu pripisuju se određene karakteristike, odnosno atributi, koji korisnicima služe „za oblikovanje upita i tumačenje odgovora pri traganju za podacima o određenom entitetu“.⁵⁴ Konačno, između pojedinih entiteta mogu postojati različiti odnosi, koji funkcioniraju kao „sredstvo za prikaz veza između entiteta, koje pomaže korisniku „navigati“ univerzumom predstavljenim u bibliografijama, katalozima ili bibliografskim bazama podataka“.⁵⁵

⁴⁷ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 70.

⁴⁸ Croissant, C. R. FRBR and RDA : what they are and how they may affect the future of libraries. // Theological Librarianship. 5, 2(2012), str. 7.

⁴⁹ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 15.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid., str. 25-29.

⁵³ Ibid., str. 29.

⁵⁴ Ibid., str. 31.

⁵⁵ Ibid., str. 48.

U nastavku ovog poglavlja bit će predstavljen svaki od entiteta prve skupine FRBR-a, kao i atributi i odnosi povezani s tim entitetima. Uzimajući u obzir predmet zanimanja ovog rada, tematika entiteta druge i treće skupine te njihovih atributa i odnosa neće biti pobliže razrađena izvan konteksta njihove povezanosti s entitetima prve skupine.

3.1.1. Entiteti prve skupine

Prema tekstu studije, entiteti prve skupine predstavljaju „različite vidove korisničkih interesa za proizvode intelektualnog ili umjetničkog nastojanja“.⁵⁶ Točnije, entiteti *djelo* i *izraz* predstavljaju intelektualni ili umjetnički sadržaj, dok entiteti *pojavni oblik* i *jedinica građe* predstavljaju fizički oblik koji funkcionira kao nositelj sadržaja. Ova se podjela odražava i u definicijama pojedinih entiteta. *Djelo* je definirano kao „određena intelektualna ili umjetnička kreacija“, a *izraz* kao „intelektualna ili umjetnička realizacija *djela*“, dok *pojavni oblik* predstavlja „fizičko postvarenje *izraza djela*“, a *jedinica građe* „pojedinačni primjerak *pojavnog oblika*“.⁵⁷ Iz navedenih definicija ujedno se mogu iščitati i osnovni odnosi koji su u sklopu modela uspostavljeni među entitetima prve skupine: *djelo* može biti realizirano u jednom ili više *izraza*, *izraz* može biti postvaren u jednom ili više *pojavnih oblika*, a *pojavni oblik* može biti oprimjeren u jednoj ili više *jedinica građe*.⁵⁸

A. Carlyle ističe da se prva skupina entiteta, s jedne strane, može promatrati kao proces koji se kreće od *djela*, kao najviše razine apstrakcije, prema konkretnoj *jedinici građe*.⁵⁹ S druge strane, promatrajući entitete prve skupine kao dio svojevrsnog egzistencijalnog modela, Carlyle napominje: „kada vidim ili držim u rukama *jedinicu građe*, također vidim ili držim određeni *pojavni oblik* određenog *izraza* određenog *djela* [...] jer *jedinica građe* istovremeno predstavlja svaki od tih entiteta“.⁶⁰ Drugim riječima, entiteti prve skupine čine strukturu koja nalikuje „neprekinutom lancu“⁶¹ u kojem su pojedini entiteti određeni upravo kroz svoje odnose sa „susjednim“ entitetima unutar skupine te niti jedan od njih, kao takav, nije funkcionalan sam po sebi, odnosno izdvojen od preostalih entiteta prve skupine. Kao što Coyle ističe, prva skupina entiteta „u suštini je jedna stvar opisana u četiri dijela“, iz čega slijedi da

⁵⁶ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 15.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Carlyle, A. Understanding FRBR as a conceptual model : FRBR and the bibliographic universe. // Library Resources & Technical Services. 50, 4(2011), str. 271.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 51.

su sva četiri entiteta prve skupine nužna za stvaranje potpunog, smislenog bibliografskog opisa određenog izvora, budući da opis bilo kojeg pojedinačnog entiteta bez uspostavljanja odnosa s preostalim entitetima prve skupine ne bi bio funkcionalan.⁶² Međutim, također je važno napomenuti da prva skupina entiteta ne predstavlja hijerarhijsku strukturu. Naime, Coyle upozorava kako podređeni elementi unutar hijerarhijskih struktura funkcioniraju kao tipovi ili vrste sebi nadređenih elemenata te od njih „nasljeđuju“ određene karakteristike, što se ne može primijeniti na prvu skupinu entiteta FRBR-a, unutar koje postoji svojevrsan poredak entiteta od apstraktnog prema sve konkretnijem, no, unatoč tome, *izraz* nije vrsta *djela*, *pojavni oblik* nije vrsta *izraza* te *jedinica građe* nije vrsta *pojavnog oblika*.⁶³

Prvi entitet konceptualnog modela FRBR-a je *djelo* (engl. *work*), koje je definirano kao isključivo apstraktan entitet koji nastaje intelektualnim ili umjetničkim nastojanjem određene osobe ili korporativnog tijela. Točnije, kako *djelo* samo po sebi ne postoji u materijalnom obliku, već jedino u zajedništvu sadržaja različitih *izraza* tog *djela*, taj se entitet prepoznaje kroz svoje pojedinačne realizacije ili *izraze*.⁶⁴ Kao što je prikazano u prethodnom poglavlju ovog rada, jasno definiranje apstraktnog entiteta kao što je *djelo* predstavlja svojevrsan izazov. Coyle ukazuje na određenu razinu neusuglašenosti među navedenim definicijama sadržanim u modelu FRBR-a, ističući kako je *djelo* prvom definicijom predstavljeno kao „fiksna, a priori apstrakcija (u umu stvaratelja)“, dok se drugom definicijom podrazumijeva da je *djelo* „dinamičan entitet koji predstavlja zbroj svih svojih *izraza*“ i koji je stoga, nalik Wilsonovim bibliografskim obiteljima, podložan promjenama „uvjetovanim prisutnošću određenih *izraza* u bibliografskom univerzumu“. ⁶⁵ Nadalje, Barbarić ističe kako FRBR-ova „polazišna definicija *djela* [...] u potpunosti predstavlja konceptualnu definiciju koja ni na koji način ne može odgovoriti na praktična pitanja bibliografske organizacije informacija poput onog o određivanju granica među pojedinim *djelima*“. ⁶⁶ Problematika određivanja granica *djela* prepoznata je i u tekstu studije, koji navodi kako je teško točno odrediti granice entiteta *djelo* pa se stoga to „što čini *djelo* i gdje leži crta razgraničenja između jednog i drugog *djela*, zapravo [...] može različito tumačiti u različitim kulturama“. ⁶⁷ Unatoč tome, određena je opća smjernica za identifikaciju novih *djela*: „kada izmjene *djela* uključuju značajan stupanj

⁶² Coyle, K. FRBR : before and after : a look at our bibliographic models. Str. 88; 83.

⁶³ Ibid., str. 127.

⁶⁴ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 18.

⁶⁵ Coyle, K. FRBR : before and after : a look at our bibliographic models. Str. 87.

⁶⁶ Barbarić, A. Entitet izraz konceptualnog modela FRBR : od teorijskog značaja do praktične primjene. Str. 145.

⁶⁷ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 18.

neovisna intelektualnog ili umjetničkog napora, konačni se proizvod, za potrebe ove studije, smatra novim *djelom*“.⁶⁸ Tekst studije donosi i neke konkretnije primjere toga što se točno podrazumijeva pod značajnim stupnjem neovisnog intelektualnog ili umjetničkog napora – radi se, primjerice, o parafrazama, prerađama koje rezultiraju promjenom književnog ili umjetničkog oblika i sl. Barbarić ističe kako takve „specifikacije, odnosno razgraničenja između dva *djela* [...] predstavljaju operacionalizaciju opće, konceptualne, definicije samog pojma, nužnu za bibliografsku praksu te kao takve se naslanjaju na uobičajeno razgraničavanje između *djela* u suvremenim kataložnim pravilnicima“.⁶⁹ Međutim, postojeći propisi o određivanju „novog ili istog *djela* u slučaju preradbi, adaptacija, dramatizacija, parafraza i sl., obično su tako općeniti da je procjena ostavljena katalogizatoru“.⁷⁰ Dakle, takva se formulacija odredbe o granicama entiteta *djelo*, poput kriterija o dijeljenju „bitno istog informacijskog sadržaja“ o kojemu piše Svenonius ili pak očuvanju „istosti djela“ koju predlaže A. Domanovsky,⁷¹ i dalje može smatrati previše generaliziranom, što postaje problematično ukoliko se definicija dodatno ne precizira u slučajevima praktične primjene modela. Vraćajući se tekstu studije, kao neke od osnovnih funkcija entiteta *djelo* ističu se „imenovanje i uspostavljanje odnosa s apstraktnom intelektualnom ili umjetničkom kreacijom koja obuhvaća sve pojedinačne *izraze* tog *djela*“ te okupljanje i uspostavljanje odnosa između srodnih *izraza* jednog te istog *djela*,⁷² što u kataložnoj praksi, primjerice, podrazumijeva povezivanje različitih prijevoda s istim, zajedničkim *djelom*.

Drugi entitet konceptualnog modela FRBR-a, *izraz* (engl. *expression*), definiran je kao intelektualna ili umjetnička realizacija *djela* „u obliku alfa-numeričkog, glazbenog ili koreografskog zapisa, zvuka, slike, objekta, pokreta, itd., ili u bilo kojoj kombinaciji navedenih oblika“.⁷³ *Izraz* je, dakle, oblik koji *djelo* poprima kada ga se realizira. Ukoliko je *djelo*, primjerice, realizirano u obliku teksta, pod pojmom *izraz* podrazumijevaju se određene riječi, fraze, rečenice itd. te njihove specifične kombinacije koje čine taj tekst. Vraćajući se činjenici da su entiteti prve skupine svojim definicijama izričito povezani jedni s drugima, Coyle ističe da *izraz*, kao realizacija *djela*, nije samo povezan s *djelom*, on, kao takav, *jest* intelektualni sadržaj *djela* u određenom obliku.⁷⁴ Intrinzičnu povezanost entiteta *djelo* i *izraz* (a i *pojavn*

⁶⁸ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 19.

⁶⁹ Barbarić, A. Zadaci suvremenoga knjižničnog kataloga : doktorski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2009. Str. 162.

⁷⁰ Ibid., str. 164.

⁷¹ Svenonius, E. Intelektualne osnove organizacije informacija. Str. 36-37.

⁷² Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 20.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Coyle, K. FRBR : before and after : a look at our bibliographic models. Str. 88.

oblik) isticao je još Wilson, tvrdeći da je „nemoguće stvoriti djelo, a da se ne stvori tekst [tj. izraz]; tekst ne može postojati, a da ne postoji neki stalan ili privremen primjerak tog teksta“.⁷⁵ Štoviše, međuovisnost *djela* i *izraza* možda se najbolje može uočiti u već spomenutoj činjenici da Smiraglia te entitete tretira kao jedan, nerazdvojivi entitet, naglašavajući da je ključno prepoznati da se djela sastoje od ideja, no ujedno i od izraza tih ideja, što se očituje i u njegovoj definiciji djela, prema kojoj taj entitet u sebi objedinjuje dva svojstva – izražene ideje, odnosno idejni sadržaj te, s druge strane, sam izraz tih ideja (ostvaren, primjerice, jezikom), odnosno semantički sadržaj.⁷⁶

Originalni tekst studije strogo definira granice entiteta *izraz*, ističući da je oblik inherentno svojstvo *izraza* pa stoga svaka promjena u obliku, odnosno svaka preinaka intelektualnog ili umjetničkog sadržaja rezultira novim *izrazom*.⁷⁷ Međutim, određenje granica *izraza* promijenjeno je amandmanom iz 2007. godine, kojim se uvažava da se neznatne promjene, poput pravopisnih ispravaka i sl., mogu smatrati varijacijama unutar istog *izraza*, a ne novim *izrazom*.⁷⁸ Tako će, primjerice, različiti prijevodi teksta ili različite glazbene izvedbe predstavljati različite *izraze djela*, dok se tekstovi s neznatnim varijacijama mogu smatrati varijantama istog *izraza*. Unatoč preinakama u odredbi o definiranju entiteta *izraz*, njegove granice, koje „u određenoj mjeri [ovise] o naravi samog *djela*, o predviđenim potrebama korisnika i o tome što se razumski može očekivati da će katalogizator prepoznati na *pojavnom obliku* koji opisuje“,⁷⁹ ostaju problematične, budući da, kao što Barbarić ističe, FRBR „na pitanje o promjenama u tekstu [tj. *izrazu*] koje određuju da neki tekst prestaje biti tekstem nekog djela i postaje tekstem nekoga drugog djela, ni danas ne može dati odgovor drugačiji od Wilsonovog koji tvrdi da odluka o konstituiranju novog teksta može biti samo arbitrarna“.⁸⁰ Entitet *izraz* bi u praksi trebao omogućiti razlikovanje između pojedinih realizacija istog *djela* i uspostavljanje odnosa između tih različitih realizacija te prepoznavanje i povezivanje jednakog umjetničkog ili intelektualnog sadržaja postvarenog u različitim *pojavnim oblicima* (npr. ukoliko je isti prijevod *djela* sadržan u različitim izdanjima).⁸¹ Međutim, zbog problematičnosti određivanja granica između različitih *izraza* istog *djela*, pa čak i razlikovanja

⁷⁵ Horvat, A. Knjižnični katalog i autorstvo. Str. 37.

⁷⁶ Smiraglia, R. P. Bibliographic families and superworks. Str. 83-84.

⁷⁷ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 20.

⁷⁸ Functional requirements for bibliographic records : final report : as amended and corrected through February 2009. / IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records ; approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing. 1997. Str. 20.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Barbarić, A. Entitet izraz konceptualnog modela FRBR : od teorijskog značaja do praktične primjene. Str. 148.

⁸¹ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 21.

izraza koji pripadaju istom *djelu* od izraza nekog drugog *djela*, „bez obzira na pripadnost tih *djela* istom naddjelu ili bibliografskoj obitelji“, ⁸² praktična primjena entiteta *izraz* predstavlja svojevrstan izazov.

Pojavni oblik (engl. *manifestation*) treći je entitet prve skupine te predstavlja „sve fizičke objekte koji, u odnosu na intelektualni sadržaj i fizički oblik, imaju ista svojstva“. ⁸³ Tekst studije objašnjava da određeni *izraz djela* može biti postvaren u jednom (npr. originalni rukopis) ili više (npr. u slučaju komercijalnog raspačavanja) primjeraka, odnosno *pojavnih oblika* te da se svi izrađeni primjerci koji „čine dio istog skupa“ smatraju primjercima istog *pojavnog oblika*. ⁸⁴ Pri određivanju granica između različitih *pojavnih oblika* u obzir treba uzeti i fizički oblik i intelektualni sadržaj. Točnije, novi *pojavni oblik* nastaje ako se „u proizvodnom postupku promijeni fizički oblik“, ali i „kad god u proizvodnom postupku dođe do izmjena, dodavanja, izostavljanja itd. intelektualnog ili umjetničkog sadržaja“, odnosno kada dođe do stvaranja novog *izraza djela*. ⁸⁵ Takvo definiranje granica *pojavnog oblika* može se smatrati redundantnim. Naime, Barbarić napominje da se „podrazumijeva da promjena intelektualnog ili umjetničkog sadržaja postvaruje, kao što je uostalom i navedeno, novi *izraz*“ te dodaje da bi bilo dovoljno „ograničiti se samo na isticanje promjene materijalnog oblika i, možda, nekih formalnih značajki publikacija“. ⁸⁶ Štoviše, određivanje granica entiteta *pojavni oblik* na temelju fizičkog oblika, ali i samog sadržaja može se povezati s problematikom višeznačnog pojma izdanja. Na primjeru dviju definicija pojma izdanje navedenih u Veroninom *Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga*, Barbarić ističe kako se jedna definicija – izdanje kao „jedan od načina ili oblika u kojem djelo izlazi“ – može povezati sa značenjem entiteta *izraz*, dok se druga definicija – izdanje kao „ukupan broj svih primjeraka koji su otisnuti od istog sloga ili izrađeni od iste matrice“ – donekle može povezati sa značenjem entiteta *pojavni oblik*. ⁸⁷ Činjenica da FRBR ne koristi sam pojam izdanje pri definiranju entiteta može se objasniti postojanjem raznolikih značenja koja se pripisuju tom pojmu, naročito u slučaju različitih vrsta građe, što „zasigurno nije [odgovaralo] sveobuhvatnom konceptualnom modelu koji teži definirati entitete na najopćenitijoj mogućoj razini“. ⁸⁸ Međutim, višeznačnost tog

⁸² Barbarić, A. Entitet izraz konceptualnog modela FRBR : od teorijskog značaja do praktične primjene. Str. 148.

⁸³ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 21.

⁸⁴ Ibid., str. 22.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Barbarić, A. Entitet izraz konceptualnog modela FRBR : od teorijskog značaja do praktične primjene. Str. 151-152.

⁸⁷ Barbarić, A. Zadaci suvremenoga knjižničkog kataloga : doktorski rad. Str. 170.

⁸⁸ Ibid., str. 173.

pojma ipak je donekle prenesena u FRBR odredbama o granicama entiteta *pojavni oblik*, koje ovise i o fizičkom obliku i o intelektualnom ili umjetničkom sadržaju, što ujedno vodi do potencijalnih nejasnoća pri određivanju granica između *izraza* i *pojavnih oblika*. Kao jedno od mogućih rješenja ovog problema Barbarić predlaže redefiniranje i ograničavanje pojma izdanje na intelektualnu ili umjetničku realizaciju *djela* te uporabu entiteta *pojavni oblik* „isključivo u značenju materijalnog postvarenja“.⁸⁹ Konačno, vraćajući se tekstu studije, entitet *pojavni oblik* omogućuje imenovanje i opis „potpunog skupa *jedinica građe*, koji je rezultat istog postupka fizičkog postvarenja ili proizvodnje“, što zatim korisnicima omogućuje „biranje *pojavnog oblika* koji odgovara njihovim potrebama [...] te identifikaciju i dobivanje primjerka tog *pojavnog oblika*“.⁹⁰

Posljednji entitet prve skupine je *jedinica građe* (engl. *item*), odnosno pojedinačni primjerak *pojavnog oblika*. *Jedinica građe* može se sastojati od jednog ili više fizičkih objekata (npr. jedan *pojavni oblik* oprimjeren u jednom svesku ili u više svezaka).⁹¹ Također treba istaknuti da više *jedinica građe* može sadržavati isti *pojavni oblik djela* te se unatoč tome ipak međusobno razlikovati „kao rezultat radnji za koje proizvođač *pojavnog oblika* nije odgovoran (npr. oštećenja koja se javljaju nakon što je *jedinica građe* proizvedena, knjižnični uvez itd.)“.⁹² Entitet *jedinica građe* omogućuje identificiranje pojedinih primjeraka određenog *pojavnog oblika*, kao i uspostavljanje odnosa između tih primjeraka.⁹³

3.1.2. Atributi entiteta prve skupine

Svakom od entiteta koji čine konceptualni model FRBR-a može se pripisati određen broj atributa, odnosno karakteristika koje pobliže određuju taj entitet te time omogućuju izvođenje korisničkih postupaka vezanih uz pojedine entitete. Atributi se mogu podijeliti u dvije kategorije: one koji su „neodvojivo povezani s entitetom [te] se mogu odrediti pregledom samog entiteta“ (poput fizičkih svojstava i podataka koji se koriste za opis entiteta) i one koji su entitetu „pripisani izvana [te] često zahtijevaju uputu na neki vanjski izvor“ (npr. označitelji koji su naknadno dodijeljeni entitetu ili kontekstualni podaci koji se na neki način tiču entiteta).⁹⁴ Treba istaknuti da nije nužno da svaki od atributa koji su u sklopu modela pripisani

⁸⁹ Barbarić, A. Zadaci suvremenoga knjižničnog kataloga : doktorski rad. Str.173.

⁹⁰ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 24.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid., str. 25.

⁹⁴ Ibid., str. 31.

određenim entitetima bude prisutan u svakom primjeru određene vrste ili podvrste entiteta te da je sam opseg atributa opisanih u modelu „opsežan, ali ne i iscrpan“,⁹⁵ čime se pretpostavlja da će atributi pojedinih entiteta biti dodatno razrađeni u potencijalnim budućim kataložnim pravilnicima i drugim detaljnije razrađenim implementacijama modela. Atributi entiteta prve skupine koje je moguće primijeniti na sve entitete te vrste su sljedeći:

Atributi entiteta *djelo*: naslov *djela*, oblik *djela*, datum *djela*, drugo razlikovno obilježje, predviđeni završetak, kategorija korisnika i kontekst *djela*.

Atributi entiteta *izraz*: naslov *izraza*, oblik *izraza*, datum *izraza*, jezik *izraza*, drugo razlikovno obilježje, mogućnost proširenja *izraza*, mogućnost izmjene *izraza*, opseg *izraza*, sažimanje sadržaja, kontekst *izraza*, kritički osvrt na *izraz*, ograničenje uporabe *izraza*.

Atributi entiteta *pojavni oblik*: naslov *pojavnog oblika*, podatak o odgovornosti, oznaka izdanja/novog otiska, mjesto izdavanja/raspačavanja, nakladnik/raspačavatelj, datum izdavanja/raspačavanja, proizvođač, podatak o nakladničkoj cjelini, oblik nositelja, opseg nositelja, fizički medij, način snimanja, dimenzije nositelja, identifikator *pojavnog oblika*, izvor za nabavu/odobrenje pristupa, uvjeti dostupnosti, ograničenja pristupa *pojavnom obliku*.

Atributi entiteta *jedinica građe*: identifikator *jedinice građe*, identifikator jedinstvenosti, podrijetlo *jedinice građe*, oznake/posvete, povijest izlaganja, stanje *jedinice građe*, povijest postupka zaštite, predviđeni postupak zaštite, ograničenja pristupa *jedinici građe*.⁹⁶

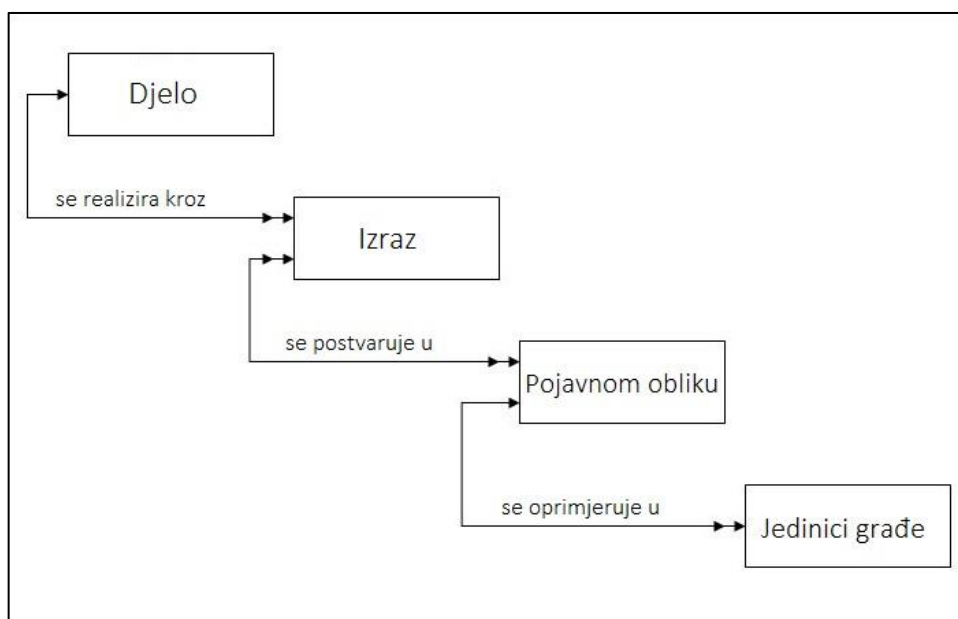
3.1.3. Odnosi entiteta prve skupine

Odnosi definirani u sklopu modela imaju funkciju prikazivanja veza koje postoje među pojedinim entitetima te ujedno pomažu korisnicima pri navigaciji, odnosno snalaženju i kretanju kroz univerzum sadržan u određenoj bibliografskoj bazi podataka. Prema tekstu studije, načini prikazivanja odnosa u bibliografskim zapisima uključuju izričito navođenje odnosa u napomeni i posredno „[dodavanje] odrednice zapisu, koja identificira srodan entitet“, dok se osnovni odnosi mogu uočiti i na temelju povezivanja atributa određenog entiteta s atributima njemu srodnog entiteta u jednom zapisu.⁹⁷

⁹⁵ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 31-32.

⁹⁶ Ibid., str. 32-38.

⁹⁷ Ibid., str. 48.

Slika 1. Osnovni odnosi entiteta prve skupine⁹⁸

Entiteti prve skupine međusobno su povezani osnovnim ili primarnim odnosima (slika 1): *djelo* je „realizirano kroz“ *izraz*, *izraz* je „postvaren u“ *pojavnom obliku*, a *pojavni oblik* je „oprimjeren u“ *jedinici građe*. Kao što je već spomenuto, osnovni odnosi jasno se odražavaju u definicijama entiteta prve skupine te svaki od njih djeluje „samo između jednog para entiteta iz modela“.⁹⁹ Ovi odnosi omogućuju povezivanje svih *izraza djela* s *djelom* (tj. *pojavnih oblika izraza* s *izrazom* itd.) te uspostavljanje „bratsko-sestrinskog“ odnosa između pojedinih *izraza* istog *djela* (tj. *pojavnih oblika* istog *izraza* itd.).¹⁰⁰ Također treba istaknuti da svaki od navedenih odnosa ima svoju kardinalnost, odnosno da je unaprijed određen broj entiteta koji može stajati sa svake strane odnosa, što je prikazano korištenjem jedne ili dviju strelica u dijagramima koji prikazuju logičke odnose među entitetima. Kao što pokazuje slika 1, *djelo* može biti realizirano kroz jedan ili više *izraza*, no *izraz* je nužno realizacija samo jednog *djela*; *izraz* može biti postvaren u jednom ili više *pojavnih oblika* te jedan *pojavni oblik* može biti postvarenje jednog ili više različitih *izraza*; *pojavni oblik* može biti oprimjeren u jednoj ili više *jedinica građe*, dok *jedinica građe* može biti oprimjerenje isključivo jednog *pojavnog oblika*. Nadalje, entiteti prve skupine također se mogu dovesti u vezu s entitetima druge skupine kroz

⁹⁸ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 15.

⁹⁹ Ibid., str. 49.

¹⁰⁰ Ibid.

četiri odnosa odgovornosti: entiteti *osoba* i *korporativno tijelo* mogu kreirati *djelo*, realizirati *izraz*, proizvesti *pojavni oblik* i imati *jedinicu građe* u svojem vlasništvu.¹⁰¹ Konačno, svaki od entiteta u modelu može predmetnim odnosom biti povezan s *djelom*. Drugim riječima, entitet *djelo* može „imati za predmet“ bilo koji od entiteta, uključujući i samo *djelo*.¹⁰²

Uz osnovne odnose, u tekstu studije navedeni su i drugi, specifičniji odnosi između entiteta prve skupine koji djeluju između pojedinih slučajeva istovrsnog entiteta (npr. odnosi između dvaju različitih *djela*) ili između pojedinih slučajeva različitih vrsta entiteta (npr. odnosi *izraza* jednog *djela* s drugim *djelom*).¹⁰³ Ti su odnosi prikazani u 11 tablica te su razvrstani u logičke skupine nazvane prema vrsti odnosa i, kada je to potrebno, podijeljeni su u dvije kategorije, ovisno o tome obuhvaćaju li entitete koji su po svojoj naravi samostalni ili nesamostalni, odnosno, u slučaju odnosa cjelina/dio, odnose li se na podređene ili samostalne dijelove. Primjerice, u tablici koja prikazuje odnose između različitih *djela* navedene su općenite vrste odnosa (nastavak, dodatak, preobrazba itd.) te su svakoj vrsti odnosa pridruženi preciznije određeni pojmovi kojima se može opisati drugi entitet u toj vrsti odnosa (npr. ukoliko je jedno *djelo* preobraženo u drugo *djelo*, to drugo *djelo* može se opisati kao dramatizacija, prozna preobrazba, versifikacija ili scenarij prvog *djela*). Samostalni entiteti ne moraju se referirati na drugi entitet u odnosu kako bi bili razumljivi i upotrebljivi (npr. preradba), dok nesamostalni entiteti izvan konteksta drugog entiteta u odnosu nemaju nikakvu vrijednost (npr. kazalo).¹⁰⁴ Osim odnosa između dvaju različitih *djela*, razrađeni su i odnosi između dvaju različitih *izraza* istog ili različitih *djela*, dvaju različitih *pojavnih oblika* i dviju različitih *jedinica građe* te odnosi *izraza* jednog *djela* s drugim *djelom* i *pojavnog oblika* s *jedinicom građe*. Uz to, između istovrsnih entiteta (*djelo-djelo*, *izraz-izraz*, itd.) mogu se uspostaviti odnosi cjelina/dio, unutar kojih postoje dvije kategorije: podređeni dijelovi, koji predstavljaju sastavne dijelove entiteta čije je značenje ovisno o širem kontekstu tog entiteta kao cjeline (npr. poglavlja ili ilustracije uz tekst) i samostalni dijelovi, čije značenje ne ovisi o širem kontekstu entiteta kao cjeline (npr. članak u časopisu ili djelo u antologiji).¹⁰⁵ Na primjeru članaka u časopisu, odnos se uspostavlja između časopisa kao cjeline koji se smatra skupnim entitetom i određenog članka koji predstavlja samostalni dio tog časopisa, odnosno smatra se sastavnim entitetom.

¹⁰¹ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 51.

¹⁰² Ibid., str. 53.

¹⁰³ Ibid., str. 53-54.

¹⁰⁴ Ibid., str. 55.

¹⁰⁵ Ibid., str. 59.

Iako same vrste i podvrste različitih odnosa koji se mogu uspostaviti između pojedinih entiteta prve skupine neće biti detaljnije prikazane u ovom radu, važno je istaknuti da se upravo definiranjem jasnih, detaljno razrađenih odnosa koji mogu postojati između pojedinih entiteta unutar modela ujedno preciziraju i granice tih entiteta. Primjerice, u kontekstu definiranja odnosa između različitih *izraza* istog *djela*, navedeno je da doslovnim prijevodima čija je namjera „što je moguću točnije sačuvati intelektualni sadržaj prijašnjeg *izraza*“, kao i izmjenama sadržaja čija je svrha osuvremeniti prethodni *izraz* nastaju novi *izrazi* istog *djela*, dok slobodni prijevod i veće promjene u sadržaju rezultiraju stvaranjem novih *djela*.¹⁰⁶ Iako FRBR, kao konceptualni model, ne pruža iscrpan pregled odnosa među entitetima, iz navedenih primjera može se vidjeti potencijalni značaj detaljno razrađenih odnosa za cjelokupni model. Uz to, Smiraglia također napominje kako je izričito uspostavljanje prikladnih odnosa *djela* sa svojim *izrazima* i *pojavnim oblicima* te s drugim *djelima*, ključno za pronalaženje informacija te da je, općenito govoreći, upravo sposobnost razumijevanja i odabira specifičnog *izraza* i/ili *pojavnog oblika* određenog *djela* od ključne važnosti za napredak na području kataložne prakse,¹⁰⁷ odnosno za povećanje učinkovitosti kataloga s obzirom na to što pružaju korisnicima.

U ovom trenutku treba se vratiti ranije spomenutoj raspravi o tome bi li primarni fokus kataložnog opisa trebao biti apstraktno *djelo*, ili pak konkretniji entitet poput *pojavnog oblika*. Razdvajanjem predmeta bibliografskog opisa na četiri zasebna entiteta koji omogućuju, odnosno u određenim slučajevima zahtijevaju, uspostavljanje bibliografskih odnosa između pojedinih entiteta, model FRBR-a pridaje veliku važnost funkciji okupljanja. Međutim, FRBR također najveći broj atributa pripisuje entitetu *pojavni oblik*, iz čega se može zaključiti da bi, u skladu s modelom, najveći dio kataložnog zapisa trebalo posvetiti opisu fizičkih karakteristika izvora, unatoč naglasku koji se stavlja na zadovoljavanje potreba korisnika, koji su, Carlyle ističe, najčešće zainteresirani za apstrakcije, odnosno sam sadržaj, bilo na razini *izraza* ili *djela*, a tek rjeđe za specifične *jedinice građe* ili čak *pojavne oblike*.¹⁰⁸ M. Peponakis ističe kako je jedna od značajnijih inovacija koje FRBR donosi upravo nastojanje da se uspostavi „obrnuti poredak opisa“, što bi podrazumijevalo da, umjesto opisa materijalnog objekta, jezgra bibliografskog opisa postane apstraktni entitet *djelo*.¹⁰⁹ Kako bi takav pristup bibliografskom

¹⁰⁶ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 61.

¹⁰⁷ Smiraglia, R. P. The “works” phenomenon and best selling books. // *Cataloging & Classification Quarterly*. 44, 3-4(2007), str. 181.

¹⁰⁸ Carlyle, A. Understanding FRBR as a conceptual model : FRBR and the bibliographic universe. Str. 266.

¹⁰⁹ Peponakis, M. Conceptualizations of the cataloging object : a critique on current perceptions of FRBR group 1 entities. // *Cataloging & Classification Quarterly*. 50, 5-7(2012), str. 3.

opisu bio učinkovit, struktura konceptualnog modela trebala bi omogućiti „nasljeđivanje“ nekih elemenata opisa među pojedinim entitetima (npr. određeni atributi pripisani *djelu* trebali bi se moći automatski pripisati i *izrazima* i *pojavnim oblicima* tog *djela*, čime bi se ubrzao proces katalogizacije). Međutim, kao što je već spomenuto, prva skupina entiteta ne predstavlja tipičnu hijerarhijsku strukturu (*izraz* nije vrsta *djela*, itd.) te su, uz to, svakom entitetu pridruženi zasebni atributi koji se mogu koristiti isključivo za opis tog entiteta, što isključuje mogućnost „nasljeđivanja“.¹¹⁰ Drugim riječima, kao što Smiraglia napominje, nije upitno da katalozi koji funkcioniraju kao inventari knjiga „moraju ustupiti mjesto enciklopedijskim katalozima *djela*“, no iskustva iz prakse i provedena istraživanja – koja nerijetko ukazuju na razne nedostatke modela FRBR-a – postavljaju pitanje „je li FRBR ispravan, odnosno adekvatan, odnosno pravi model bibliografskog konstrukta usredotočenog na *djelo* te je li bibliografski konstrukt usredotočen na *djelo* zaista pravi smjer za budućnost kataloga“.¹¹¹

Izradom konceptualnog modela u sklopu studije FRBR težilo se postizanju zajedničkog razumijevanja bibliografskog univerzuma kako bi se doprinijelo „unaprjeđenju kataložnih zapisa (proizvoda), katalogizacije (procesa) i kataloga (tehnologije)“.¹¹² Međutim, kako bi se taj cilj mogao ostvariti u praksi, bilo je potrebno izraditi konkretniji, iscrpniji implementacijski model na temelju konceptualnog modela FRBR-a. U nastavku rada bit će predstavljen kataložni pravilnik RDA, kao primjer takve konkretne implementacije FRBR-a.

¹¹⁰ Coyle, K. FRBR : before and after : a look at our bibliographic models. Str. 125-128.

¹¹¹ Smiraglia, R. P. Be careful what you wish for : FRBR, some lacunae, a review. // Cataloging & Classification Quarterly. 50, 5-7(2012), str. 361-362.

¹¹² Carlyle, A. Understanding FRBR as a conceptual model : FRBR and the bibliographic universe. Str. 265.

4. RDA

RDA (engl. *Resource Description and Access*) definiran je kao paket podatkovnih elemenata, smjernica i uputa koje knjižnicama i drugim kulturnim ustanovama poput muzeja i arhiva omogućuju stvaranje metapodataka oblikovanih u skladu s međunarodnim modelima i standardima.¹¹³ Pravilnik RDA objavljen je 2010. godine, a nastaje kao zamjena za dotadašnji angloamerički kataložni pravilnik AACR2, koji je sastavljen u vrijeme kataloga na listićima pa se stoga još '90-ih godina smatrao zastarjelim i neprikladnim za korištenje u online okruženju.¹¹⁴ Za razliku od svojeg prethodnika, RDA je predviđen upravo za korištenje u digitalnom okruženju te se smatra lakšim za korištenje, prilagodljivijim i financijski isplativijim. Naime, pravilnik omogućuje opis izvora koji se proizvode i raspačavaju digitalnom tehnologijom, no ujedno se može koristiti i u svrhu organizacije izvora proizvedenih u tradicionalnim formatima.¹¹⁵ Uz to, pravilniku se u cijelosti može pristupiti putem interneta, pomoću online alata *RDA Toolkit*.

Jedna od ključnih značajki pravilnika jest njegova usklađenost s IFLA-inim konceptualnim modelima – FRBR-om, FRAD-om i FRSAD-om.¹¹⁶ IFLA-ini modeli predstavljaju širi teorijski okvir koji pravilniku, između ostalog, omogućuje da pokriva sve vrste sadržaja i medija te da njegove smjernice budu fleksibilne i dopuštaju eventualna proširenja.¹¹⁷ RDA je također usklađen s drugim međunarodnim standardima, uključujući ISBD, format za prikaz bibliografskih podataka MARC 21 i shemu metapodataka Dublin Core, dok se osnovni ciljevi i načela pravilnika temelje na Međunarodnim kataložnim principima (ICP).¹¹⁸ Nadalje, važno je napomenuti da RDA, za razliku od tradicionalnih kataložnih pravilnika, razlikuje dva zasebna aspekta katalogizacije, odnosno čini distinkciju između smjernica koje određuju koje podatke treba zabilježiti u procesu opisa određenog izvora te, s druge strane, uputa o tome kako

¹¹³ Introduction to RDA : purpose and scope. RDA Toolkit BETA. URL: <https://beta.rdatoolkit.org/RDA.Web/> (31.1.2019.).

¹¹⁴ Tillett, B. B. Keeping libraries relevant in the semantic web with RDA : resource description and access. // New Directions in Information Organization. / ur. Park, J. R. i Howarth, L. C. Emerald Group Publishing Limited, 2013. Str. 30.

¹¹⁵ Introduction : key features (0.1). RDA Toolkit : resource description and access. URL: <http://access.rdatoolkit.org/> (31.1.2019.).

¹¹⁶ Od 2017. godine, kada je objavljen model IFLA LRM koji revidira i objedinjuje IFLA-ine prethodne konceptualne modele, RDA je u procesu službenog prelaska na aktualnu verziju modela i njegovu terminologiju. U trenutku pisanja ovog rada, verzija usklađena s IFLA-inim prethodnim modelima i dalje je službena verzija pravilnika.

¹¹⁷ RDA 0.2.1.

¹¹⁸ RDA 0.3-0.4.

bi ti podaci trebali biti prikazani.¹¹⁹ Točnije, RDA svaki podatkovni element u bibliografskom zapisu tretira kao zasebni entitet te donosi upute o tome koji se podaci mogu i/ili moraju zabilježiti, no same smjernice ne odgovaraju na pitanja o obliku, odnosno redoslijedu u kojem bi ti podaci trebali biti prikazani. Stoga način na koji će podaci biti prikazani ovisi o „tehnološkim odlukama koje donose proizvođači podataka te, naravno, o kontekstu u kojem će se ti podaci pojaviti, ovisno o informacijskim potrebama korisnika“,¹²⁰ čime se doprinosi značajnoj fleksibilnosti kod pohrane i prikaza podataka. Činjenica da je prilikom izrade pravilnika veliki naglasak stavljen upravo na njegovu usklađenost s priznatim međunarodnim standardima te na fleksibilnost njegovih smjernica, odnosno mogućnost naknadnih izmjena i dopuna, prijevoda na druge jezike te prilagodbe drugim kulturama, ukazuje na težnju za time da RDA s vremenom također postane svojevrsan međunarodni standard.

4.1. FRBR kao teorijska podloga za RDA

Kao što je već istaknuto, RDA je izgrađen na teorijskim temeljima IFLA-inih konceptualnih modela – FRBR-a, FRAD-a i FRSAD-a. Točnije, kao što Riva i Oliver ističu, pravilnik u svim bitnim aspektima prihvaća način na koji modeli entitet-odnos pristupaju bibliografskim i autoriziranim podacima te se stoga može smatrati implementacijom tih modela.¹²¹ U ovom poglavlju najprije će biti prikazan odnos između FRBR-a i RDA na općenitoj razini, a zatim će zasebni odjeljci biti posvećeni raspravi o načinima na koje su entiteti prve skupine FRBR-a te njihovi atributi i odnosi implementirani u sklopu pravilnika.

Utjecaj FRBR-a može se prepoznati u mnogim aspektima pravilnika RDA. Taj se utjecaj, na općenitoj razini, jasno očituje u korištenoj terminologiji te u samoj strukturi pravilnika, odnosno u grupiranju odjeljaka i poglavlja prema entitetima, atributima i odnosima te korisničkim postupcima koje podržavaju. RDA preuzima i koristi svih deset entiteta definiranih u sklopu FRBR-a te im dodaje entitet *obitelj* iz IFLA-inog FRAD-a. Definicije entiteta prve skupine preuzete su iz FRBR-a u nepromijenjenom obliku, uz iznimku definicije *djela* – „određena intelektualna ili umjetnička kreacija, odnosno *intelektualni ili umjetnički sadržaj*

¹¹⁹ RDA 0.1.

¹²⁰ Bianchini, C.; Guerrini, M. RDA : resource description and access : the new standard for metadata and resource discovery in the digital age. // JLIS.it. 6, 1(2015), str. 22.

¹²¹ Riva, P.; Oliver, C. Evaluation of RDA as an implementation of FRBR and FRAD. // Cataloging & Classification Quarterly. 50, 5-7(2012), str. 565.

[kurziv dodan]¹²² – koja je dorađena, no u suštini ista. Podatkovni elementi (engl. *data elements*) kojima se prema smjernicama pravilnika opisuju izvori također se u pravilu temelje na atributima i odnosima koji se mogu pripisati pojedinim entitetima FRBR-a. Određeni podatkovni elementi označeni su kao tzv. jezgreni ili ključni elementi (engl. *core elements*), odnosno predstavljaju one elemente koje svaki katalogni zapis mora sadržavati kako bi zadovoljio osnovne potrebe korisnika. Uz jezgrene elemente, definirani su i prošireni (engl. *enhanced*) te specijalizirani (engl. *specialized*) elementi, koji predstavljaju dodatne elemente koje zapis može sadržavati ukoliko je to potrebno „za identifikaciju i razlikovanje više sličnih izvora (dakako, uz uvažavanje načela dostatnosti i nužnosti)“.¹²³ Zbog bliske povezanosti s IFLA-inim konceptualnim modelima, pristup koji RDA zauzima prema samom procesu katalogizacije u određenoj se mjeri razlikuje od tradicionalnog pristupa katalognom opisu. Naime, C. Croissant ističe da RDA najprije identificira sve relevantne entitete, zatim određuje koje bi attribute svakog od tih entiteta trebalo zabilježiti te katalogizatoru daje upute o tome kako ih zabilježiti, nakon čega određuje sve moguće odnose između opisanih entiteta i upućuje katalogizatora kako zabilježiti te odnose, čime se entiteti opisani atributima međusobno povezuju.¹²⁴ Bianchini i Guerrini pridruživanje atributa određenom entitetu uspoređuju s procesom stvaranja preglednog zapisa za taj entitet te napominju da ti podaci u prvoj fazi obrade služe samo za identifikaciju entiteta, dok se mogućnost navigacije katalogom postiže tek uspostavljanjem konceptualnih i funkcionalnih veza između pojedinih entiteta.¹²⁵

Središnja pozicija korisnika i njihovih potreba utvrđuje se na samom početku pravilnika, definicijom prema kojoj RDA „sadrži skup smjernica i uputa o bilježenju podataka koji služe za otkrivanje izvora“¹²⁶ – drugim riječima, čija je osnovna funkcija podržavanje pojedinih postupaka korisnika. Štoviše, uvažavanje potreba korisnika navedeno je kao jedan od osnovnih ciljeva s kojima su smjernice pravilnika usklađene. Sami korisnički postupci određeni su po uzoru na FRBR (pronalaženje, identificiranje, odabir i dobivanje) i FRAD (pronalaženje, identificiranje, pojašnjavanje i razumijevanje). Definicije postupaka korisnika odgovaraju osnovnim definicijama iz FRBR-a, no treba napomenuti da RDA umjesto pojma „entitet“ u definicijama koristi pojam „izvor“ (engl. *resource*), koji može označavati bilo koji od entiteta

¹²² RDA 0.2.2.

¹²³ Balog, K. P. Teorijsko-povijesni pristup tumačenju korisničkog aspekta knjižničkog kataloga. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 59, 1-2(2016), str. 41.

¹²⁴ Croissant, C. R. FRBR and RDA : what they are and how they may affect the future of libraries. Str. 16.

¹²⁵ Bianchini, C.; Guerrini, M. RDA : Resource Description and Access : the new standard for metadata and resource discovery in the digital age. Str. 22-23.

¹²⁶ RDA 0.0.

prve skupine te se može odnositi na opipljiv ili neopipljiv pojedinačni, skupni ili sastavni entitet.¹²⁷ Budući da su kroz korisničke postupke postavljeni kriteriji za to što bibliografski zapisi oblikovani prema smjernicama pravilnika trebaju omogućiti korisniku, u odnosu na njih su odabrani i jezgreni elementi. Naime, u sklopu studije FRBR, provedena je procjena relativne vrijednosti svakog atributa ili odnosa koji podupire određeni postupak korisnika usmjeren na određeni entitet.¹²⁸ Podatkovni elementi koje RDA definira kao jezgrene odgovaraju atributima i odnosima čiju je vrijednost FRBR procijenio visokom u odnosu na bilo koji od korisničkih postupaka.

Utjecaj IFLA-inih konceptualnih modela se može uočiti i u strukturi pravilnika. Naime, RDA je podijeljen u deset odjeljaka (engl. *sections*) i 13 dodataka tekstu smjernica (engl. *appendices*). Prva četiri odjeljka bave se elementima koji odgovaraju atributima definiranim u FRBR-u i FRAD-u, dok se preostalih šest odjeljaka bavi odnosima definiranim u sklopu FRBR-a, FRAD-a i FRSAD-a.¹²⁹ Svaki odjeljak u pravilniku počinje uvodnim poglavljem općih smjernica, u kojem se, između ostalog, navode jezgreni elementi koji se u njemu pojavljuju, područje koje odjeljak pokriva, definicije relevantnih pojmova te opće upute o opisu. Također se iznose ciljevi i načela u obliku postupaka korisnika koje bi podaci zabilježeni prema smjernicama odjeljka trebali podržati. Sami odjeljci organizirani su prema entitetima (npr. drugi odjeljak bavi se opisom atributa *djela* i *izraza*), dok su poglavlja unutar pojedinih odjeljaka podijeljena prema korisničkim postupcima koje podržavaju opisivani podatkovni elementi (npr. drugo poglavlje podržava identificiranje *pojavnih oblika* i *jedinica građe*, a treće poglavlje podržava njihov odabir).

Iz navedenih značajki pravilnika lako se može prepoznati da je orijentiranost prema korisnicima i njihovim potrebama jedno od temeljnih načela kojima se RDA vodi. Ističući značaj središnje pozicije korisničkih potreba za pravilnik, Tillett zaključuje da RDA nastoji osigurati bilježenje bibliografskih i autoriziranih podataka na način koji je najkorisniji za korisnike tih podataka te stoga povezuje svaki opisni i pristupni element s relevantnim korisničkim postupcima, kako bi katalogizator u svakom trenutku znao ne samo koje identifikacijske karakteristike treba navesti u opisu određenog izvora, već i da je razlog za navođenje upravo tih karakteristika izvora zadovoljavanje specifične potrebe korisnika.¹³⁰

¹²⁷ Glossary. RDA Toolkit. URL: <http://access.rdatoolkit.org/> (31.1.2019.).

¹²⁸ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 70.

¹²⁹ RDA 0.5.

¹³⁰ Tillett, B. B. Keeping libraries relevant in the semantic web with RDA : resource description and access. Str. 35.

Međutim, uspoređujući raspored odjeljaka u pravilniku sa strukturom IFLA-inih konceptualnih modela, Riva i Oliver ističu kako „modeli najprije opisuju entitet *djelo*, koji predstavlja najvišu razinu apstrakcije, dok RDA, kao implementacija tih modela, pokriva sva četiri entiteta prve skupine, no kao praktična implementacija, pravilnik počinje tamo gdje počinje katalogizator: identifikacijom *pojavnog oblika*“.¹³¹ Kao što je već spomenuto, FRBR nastoji staviti naglasak na apstraktne entitete te omogućiti proces bibliografskog opisa izvora koji se kreće od *djela* prema *jedinici građe*, a ne obrnuto. Peponakis ističe kako struktura i smjernice RDA ukazuju na to da pravilnik „s izvorom postupa kao s opipljivim objektom“ koji se u sklopu bibliografskog opisa ne nastoji „rastaviti na svoje apstraktne sastavne dijelove“, čime RDA „zaobilazi problem opisa odozgo prema dolje te inzistira na pristupu usmjerenom na *pojavni oblik* pa stoga materijalni objekt ostaje središte opisa.“¹³² Drugim riječima, unatoč tome što RDA stavlja veliki naglasak na zadovoljavanje potreba korisnika te, za razliku od prethodnih kataložnih pravilnika, donosi dosljednije i razrađenije smjernice o opisu *djela* i *izraza* te o uspostavljanju odnosa među pojedinim entitetima, pravilnik i dalje, sukladno široj kataložnoj praksi, kao početnu točku bibliografskog opisa određuje *pojavni oblik* te istom entitetu pridružuje najveći broj jezgrenih elemenata.

Kako bi se pobliže prikazala sadržajna povezanost pravilnika RDA s modelom FRBR-a, sljedeća poglavlja rada bavit će se dijelovima pravilnika koji sadrže smjernice o bilježenju atributa i odnosa pojedinih entiteta prve skupine. Točnije, radi se o sljedećim odjeljcima:

- Odjeljak 1 – obrađuje attribute *pojavnih oblika* i *jedinica građe*
- Odjeljak 2 – obrađuje attribute *djela* i *izraza*
- Odjeljak 5 – obrađuje osnovne odnose između *djela*, *izraza*, *pojavnih oblika* i *jedinica građe*
- Odjeljak 8 – obrađuje odnose koji omogućuju pronalaženje srodnih *djela*, srodnih *izraza*, srodnih *pojavnih oblika* i srodnih *jedinica građe*
- Dodatak J – navodi definicije pojmova koji se koriste kao oznake odnosa između *djela*, *izraza*, *pojavnih oblika* i *jedinica građe* te upute o njihovom korištenju.¹³³

¹³¹ Riva, P.; Oliver, C. Evaluation of RDA as an implementation of FRBR and FRAD. Str. 568.

¹³² Peponakis, M. Conceptualizations of the cataloging object : a critique on current perceptions of FRBR group 1 entities. Str. 5.

¹³³ RDA 0.5.

4.1.1. Bilježenje atributa entiteta prve skupine

Prva četiri odjeljka pravilnika posvećena su smjernicama o bilježenju atributa svakog od definiranih entiteta pomoću podatkovnih elemenata navedenih u pojedinim poglavljima. Odjeljak 1 bavi se atributima entiteta *pojavni oblik* i *jedinica građe*, a Odjeljak 2 atributima entiteta *djelo* i *izraz*. Prema tekstu pravilnika, elementi koji se koriste za identifikaciju *pojavnih oblika* i *jedinica građe* u pravilu odgovaraju informacijama koje proizvođači *pojavnih oblika* koriste za identifikaciju svojih proizvoda (npr. naslov, podatak o odgovornosti, broježani podaci o serijskim publikacijama itd.) te na koje se korisnici najčešće oslanjaju kako bi odredili je li opisani *pojavni oblik* upravo taj koji traže i kako bi razlikovali međusobno slične *pojavne oblike*.¹³⁴ Prvi odjeljak pravilnika također sadrži smjernice o bilježenju atributa koji se odnose na nositelj *pojavnog oblika* te korisnicima omogućuju identifikaciju i odabir *pojavnog oblika* na temelju fizičkih karakteristika nositelja (npr. vrsta medija, vrsta nositelja, dimenzije itd.) ili na temelju oblika u kojem su informacije pohranjene na nositelju (npr. veličina fonta, karakteristike zvuka itd.).¹³⁵ Konačno, posljednje poglavlje odjeljka definira attribute *pojavnih oblika* i *jedinica građe* koji omogućuju nabavu i pristup tim entitetima, kao što su uvjeti dostupnosti te ograničenja pristupa i korištenja.¹³⁶

Šesto poglavlje pravilnika bavi se identifikacijom *djela* i *izraza* te je značajno kompleksnije od prethodnih poglavlja, budući da uz smjernice o odabiru i bilježenju preferiranih, odnosno jedinstvenih stvarnih naslova *djela* (engl. *preferred title for work*) te o bilježenju varijantnih naslova *djela* i drugih identifikacijskih atributa *djela* i *izraza*, također sadrži upute o izradi usvojenih ili autoriziranih i neusvojenih ili varijantnih pristupnica (engl. *authorized access point*; *variant access point*) koje predstavljaju određeno *djelo* ili *izraz*.¹³⁷ Drugim riječima, naslovi i drugi identifikacijski atributi *djela* i *izraza* mogu se bilježiti u obliku zasebnih podatkovnih elemenata i/ili kao dijelovi usvojenih (u slučaju jedinstvenih stvarnih naslova) ili neusvojenih (u slučaju varijantnih naslova) pristupnica. Uz općenite attribute *djela* i *izraza*, kao što su naslov, oblik, datum i povijest *djela* te datum, jezik i identifikator *izraza*, poglavlje uključuje i upute o bilježenju atributa posebnih vrsta *djela* i *izraza*, kao što su glazbena, zakonska i vjerska djela.¹³⁸ Sedmo poglavlje bavi se opisom sadržaja. Točnije, poglavlje donosi smjernice o bilježenju atributa koji se odnose na intelektualni ili umjetnički sadržaj *djela* ili

¹³⁴ RDA 2.0.

¹³⁵ RDA 3.0.

¹³⁶ RDA 4.0.

¹³⁷ RDA 6.0.

¹³⁸ Ibid.

izraza, tj. atributa koji korisnicima služe za odabir entiteta s obzirom na njihov sadržaj (npr. ciljana publika, jezik sadržaja, ilustracije itd.).¹³⁹ Zanimljivo je primijetiti da su mnogi elementi navedeni u ovom poglavlju naizgled gotovo jednaki onima iz prethodnog poglavlja (npr. elementi „jezik *izraza*“ i „jezik sadržaja“). D. Iseminger smatra da takvo razdvajanje elemenata koji identificiraju i elemenata koji opisuju za sobom povlači pretpostavku da su neki elementi – točnije, elementi iz 6. poglavlja – predviđeni za bilježenje u strojno-čitljivom obliku te za korištenje u sklopu preglednih zapisa, dok su drugi elementi – oni iz 7. poglavlja – zamišljeni tako da budu razumljivi ljudima te su predviđeni za korištenje u bibliografskim zapisima.¹⁴⁰ U svakom slučaju, RDA čini distinkciju između tih dviju skupina elemenata na temelju njihove osnovne funkcije – elementi šestog poglavlja služe za identifikaciju *djela* i *izvora*, a elementi sedmog poglavlja za njihov opis.

Općenito govoreći, atributi koje RDA pripisuje pojedinim entitetima prve skupine svojim nazivima i definicijama većinom odgovaraju atributima tih entiteta navedenim u sklopu FRBR-a. U tablicama 1 i 2 navedeni su jezgreni elementi entiteta prve skupine te odgovarajući atributi tih entiteta prema FRBR-u. Tablice su izrađene po uzoru na sveobuhvatniju usporedbu, odnosno mapiranje entiteta, atributa i odnosa definiranih u sklopu FRBR-a i RDA.¹⁴¹ U tablici 1 prikazani su atributi entiteta *pojavni oblik*, a u tablici 2 atributi entiteta *djelo* i *izraz*. Budući da RDA ne propisuje niti jedan jezgreni element koji se veže uz entitet *jedinica građe*, tablice ne prikazuju attribute tog entiteta. Uz to, navedeni su samo jezgreni elementi koji se vežu uz entitete prve skupine te koje je moguće primijeniti na sve entitete te vrste, tj. izostavljeni su oni jezgreni elementi koji se odnose samo na određene podvrste entiteta, kao što su serijske publikacije, glazbena ili kartografska djela.

Jedna od osnovnih razlika između elemenata pravilnika i atributa koje definira FRBR jest razina granularnosti, odnosno razrađenosti atributa kojima se entiteti mogu opisati. Naime, Riva i Oliver ističu da RDA nerijetko ima dodatne attribute koji razrađuju izvorne, poopćene attribute FRBR-a na preciznije definirane podatkovne elemente i podelemente.¹⁴² Primjerice, u sklopu FRBR-a definiran je atribut „naslov *pojavnog oblika*“. RDA preuzima isti atribut *pojavnog oblika*, no dijeli ga na deset preciznije određenih podelemenata – glavni stvarni

¹³⁹ RDA 7.0.

¹⁴⁰ Iseminger, D. Works and expressions in RDA : problems and solutions. // Directions in music cataloging. / ur. Lisius, P. H.; Griscom, R. Music Library Association, 2012. Str. 58.

¹⁴¹ Kiorgaard, D. RDA to FRBR mapping. 2008. URL: <http://www.rda-jsc.org/archivedsite/docs/5rda-rdafrbrmappingrev2.pdf> (31.1.2019.).

¹⁴² Riva, P.; Oliver, C. Evaluation of RDA as an implementation of FRBR and FRAD. Str. 580.

naslov, paralelni stvarni naslov, varijantni naslov, raniji stvarni naslov, skraćeni naslov, itd.¹⁴³ Isto se može primijetiti i kod atributa „podatak o odgovornosti“, „oznaka izdanja/novog otiska“ i „podatak o nakladničkoj cjelini“ navedenih u tablici 1, kao i kod atributa „naslov *djela*“ u tablici 2. Činjenica da je za RDA specifična veća razina granularnosti odgovara njegovoj funkciji katalognog pravilnika čije smjernice trebaju biti primjenjive u najrazličitijim situacijama katalogne prakse. S druge strane, model FRBR-a „djeluje na konceptualnog razini pa analiza ne dostiže razinu koja se zahtijeva za potpuno razvijen podatkovni model“ te je model stoga „sveobuhvatan po opsegu, ali nije iscrpan s obzirom na definirane entitete, attribute i odnose“.¹⁴⁴

Tablica 1. Usporedba jezgrenih elemenata i atributa entiteta *pojavni oblik*

RDA jezgreni element	FRBR atribut
Naslov	Naslov <i>pojavnog oblika</i>
- Glavni stvarni naslov	
Podatak o odgovornosti	Podatak o odgovornosti
- Podatak o odgovornosti koji se odnosi na stvarni naslov	
Podatak o izdanju	Oznaka izdanja/novog otiska
- Oznaka izdanja	
- Oznaka imenovane revizije izdanja	
Podatak o proizvodnji	<i>više srodnih atributa</i>
- Datum proizvodnje	-
Podatak o izdavanju	<i>više srodnih atributa</i>
- Mjesto izdavanja	Mjesto izdavanja/raspačavanja
- Datum izdavanja	Datum izdavanja/raspačavanja
- Nakladnik	Nakladnik/raspačavatelj
Podatak o nakladničkoj cjelini	Podatak o nakladničkoj cjelini
- Stvarni naslov nakladničke cjeline	
- Brojčane oznake nakladničke cjeline	
- Stvarni naslov kola	
- Brojčane oznake kola	
Identifikator <i>pojavnog oblika</i>	Identifikator <i>pojavnog oblika</i>
Vrsta nositelja	Oblik nositelja
Opseg	Opseg nositelja

¹⁴³ RDA 2.3.1.1.

¹⁴⁴ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Str. 9.

Također se može uočiti da u nekim slučajevima ne postoji izravna povezanost između podatkovnog elementa i atributa FRBR-a, no pojedini se podelementi unatoč tome mogu povezati s jednim ili više različitih atributa pa je stoga i sam nadređeni element neizravno povezan s jednim ili više atributa FRBR-a.¹⁴⁵ Primjerice, jezgreni element „podatak o izdavanju“ naveden u tablici 1 ne odgovara niti jednom atributu *pojavnog oblika*, no njegovi podelementi „mjesto izdavanja“ i „datum izdavanja“ mogu se dovesti u vezu s atributima „mjesto“ i „datum izdavanja/raspačavanja“. Uz to, postoje i nešto rjeđi slučajevi u kojima RDA uopće ne implementira atribut naveden u sklopu FRBR-a. Primjerice, kao što S. Taniguchi ističe, u sklopu RDA ne postoji element koji bi (izravno ili neizravno) odgovarao atributu „naslov *izraza*“, no smjernicama pravilnika propisano je da se naslovi *izraza* određenog *djela* bilježe kao varijantni naslovi tog *djela* i/ili kao naslovi *pojavnih oblika* u kojima su ti *izrazi* postvareni.¹⁴⁶

Tablica 2. Usporedba jezgrenih elemenata i atributa entiteta *djelo* i *izraz*

RDA jezgreni element	FRBR atribut
Naslov <i>djela</i>	Naslov <i>djela</i>
- Preferirani naslov <i>djela</i>	
Identifikator <i>djela</i>	-
Oblik <i>djela</i>	Oblik <i>djela</i>
Datum <i>djela</i>	Datum <i>djela</i>
Podrijetlo <i>djela</i>	-
Drugo razlikovno obilježje <i>djela</i>	Drugo razlikovno obilježje
Identifikator <i>izraza</i>	-
Vrsta sadržaja	Oblik <i>izraza</i>
Jezik <i>izraza</i>	Jezik <i>izraza</i>
Datum <i>izraza</i>	Datum <i>izraza</i>
Drugo razlikovno obilježje <i>izraza</i>	Drugo razlikovno obilježje

Konačno, RDA također sadrži nekolicinu elemenata koji se ni na koji način ne mogu povezati s atributima FRBR-a. Primjerice, RDA navodi element „informacije o diplomskom

¹⁴⁵ Kiorgaard, D. RDA to FRBR mapping. 2008. URL: <http://www.rda-jsc.org/archivedsite/docs/5rda-rdafrbrmappingrev2.pdf> (31.1.2019.). Str 1.

¹⁴⁶ Taniguchi, S. Viewing RDA from FRBR and FRAD : does RDA represent a different conceptual model? // Cataloging & Classification Quarterly. 50, 8 (2012), str. 934.

ili doktorskom radu“ kao jedan od mogućih atributa *djela*.¹⁴⁷ Iako u FRBR-u ne postoji atribut koji bi se mogao smatrati ekvivalentom tog elementa, Riva i Oliver napominju kako je on „sličan vrstama atributa navedenim u FRBR-u te nije u raskoraku s temeljnom strukturom modela“. ¹⁴⁸ Isto se može reći o većini sličnih odstupanja pravilnika od FRBR-a pri definiranju atributa entiteta prve skupine. Neka od tih odstupanja navedena su u tablicama 1 (element „datum proizvodnje“) i 2 (elementi „identifikator *djela*“, „podrijetlo *djela*“ i „identifikator *izraza*“).

4.1.2. Bilježenje osnovnih i drugih odnosa među entitetima prve skupine

Uzimajući u obzir samo način na koji je RDA strukturiran, lako se može uočiti da je u sklopu pravilnika prepoznata ključna uloga koju definiranje odnosa među entitetima predstavlja za zadovoljavanje potreba korisnika, odnosno za omogućavanje lakšeg kretanja katalogom i pronalaženja relevantnih entiteta. Naime, RDA posvećuje ukupno šest odjeljaka opisu bibliografskih odnosa kojima se pojedini entiteti mogu međusobno povezati. Uz to, tri dodatka tekstu pravilnika popisuju i objašnjavaju pojmove koji se koriste kao oznake odnosa definiranih u sklopu pravilnika. Odjeljak 5 bavi se osnovnim odnosima između entiteta prve skupine, dok Odjeljak 8 donosi smjernice o bilježenju odnosa između srodnih *djela*, *izraza*, *pojavnih oblika* te *jedinica građe*. Uz to, u kontekstu entiteta prve skupine važno je spomenuti Dodatak J, u sklopu kojeg su nabrojane i definirane oznake odnosa (engl. *relationship designators*) koje pružaju preciznije informacije o prirodi odnosa između pojedinih entiteta prve skupine.¹⁴⁹

Slijedeći konceptualni model FRBR-a, RDA definira osnovne ili primarne odnose kao odnose između *djela*, *izraza*, *pojavnog oblika* i *jedinice građe* koji su sadržani u samim definicijama tih entiteta.¹⁵⁰ Kako bi se ti odnosi mogli bilježiti, RDA definira osam podatkovnih elemenata koji predstavljaju pojedine odnose među entitetima prve skupine. Drugim riječima, RDA sadrži konkretne podatkovne elemente kojima se odnosi definirani u sklopu FRBR-a mogu bilježiti u bibliografskom opisu izvora.¹⁵¹ Podatkovni elementi koji u

¹⁴⁷ RDA 7.9.

¹⁴⁸ Riva, P.; Oliver, C. Evaluation of RDA as an implementation of FRBR and FRAD. Str. 581.

¹⁴⁹ RDA J.1.

¹⁵⁰ RDA 17.0.

¹⁵¹ Taniguchi, S. Viewing RDA from FRBR and FRAD : does RDA represent a different conceptual model?. Str. 931.

pravilniku predstavljaju osnovne odnose navedeni su u tablici 3, gdje su im, kada je to moguće, pridruženi i odgovarajući odnosi definirani u konceptualnom modelu FRBR-a. Iz tablice se može uočiti da veći dio elemenata u potpunosti odgovara odnosima navedenima u FRBR-u. Primjerice, odnos „oprimjerenje“ kojim je entitet *jedinica građe* povezan s entitetom *pojavni oblik* postaje podatkovni element pod nazivom „primjerak *pojavnog oblika*“, dok je njegov recipročni odnos opisan elementom „oprimjereni *pojavni oblik*“. Podudarnost se očituje i u samim definicijama pojedinih podatkovnih elemenata, koje u potpunosti odgovaraju definicijama odnosa u FRBR-u. Međutim, u tablici 3 također se može vidjeti da RDA uvodi dva dodatna elementa – *pojavni oblik djela* i *postvoreno djelo* – koji omogućuju izravno povezivanje entiteta *djelo* i *pojavni oblik* te ne odgovaraju niti jednom od izvornih odnosa kojima su entiteti prve skupine međusobno povezani u modelu FRBR-a. Štoviše, od svih podatkovnih elemenata koji predstavljaju osnovne odnose, jedino element „postvoreno *djelo*“ – drugim riječima, *djelo* postvoreno u *pojavnom obliku* – uvijek ima funkciju jezgrenog elementa, dok se element „postvoreni *izraz*“ smatra jezgrenim elementom samo u slučajevima kada postoji više *izraza* postvarenog *djela*.¹⁵²

Tablica 3. Usporedba podatkovnih elemenata s odnosima na kojima se temelje

RDA element	FRBR odnos
Izraz djela (engl. <i>expression of work</i>)	realizacija (<i>izraz jest realizacija djela</i>)
Izraženo djelo (engl. <i>work expressed</i>)	realizirano kroz (<i>djelo se realizira kroz izraz</i>)
Pojavni oblik djela (engl. <i>manifestation of work</i>)	-
Postvoreno djelo (engl. <i>work manifested</i>)	-
Pojavni oblik izraza (engl. <i>manifestation of expression</i>)	postvarenje (<i>pojavni oblik jest postvarenje izraza</i>)
Postvoreni izraz (engl. <i>expression manifested</i>)	postvoreno u (<i>izraz se postvaruje u pojavnom obliku</i>)
Primjerak pojavnog oblika (engl. <i>exemplar of manifestation</i>)	oprimjerenje (<i>jedinica građe jest oprimjerenje pojavnog oblika</i>)
Oprimjereni pojavni oblik (engl. <i>manifestation exemplified</i>)	oprimjereno u (<i>pojavni oblik se oprimjeruje u jedinici građe</i>)

¹⁵² RDA 0.6.8.

Kao što je već spomenuto, u modelu FRBR-a osnovni odnosi ujedno imaju funkciju definiranja i povezivanja pojedinih entiteta prve skupine te svaki od tih odnosa djeluje isključivo između jednog para entiteta. Uvođenjem elemenata „*pojavni oblik djela*“ i „*postvoreno djelo*“, RDA dvaput koristi odnos „postvarenje/postvoreno u“ – za povezivanje *pojavnog oblika s izrazom* te s *djelom* – čime se ujedno mijenja struktura „neprekinutog lanca“ koju formiraju entiteti prve skupine. Riva i Oliver ističu kako bi se ovakvo odstupanje od konceptualnog modela FRBR-a moglo smatrati problematičnim jer se može shvatiti kao odbacivanje jednog od temeljnih aspekata modela, no, autori zaključuju, uvođenje novog osnovnog odnosa „najvjerojatnije potječe iz pragmatičnog prepoznavanja potencijalne ograničenosti informacija dostupnih katalogizatoru“. ¹⁵³ Drugim riječima, RDA uzima u obzir činjenicu da je u teoriji lako prepoznati da *pojavni oblik* koji se katalogizira predstavlja postvarenje određenog *izraza* određenog *djela*, no da identifikacija točnog *izraza* koji je postvaren u određenom *pojavnom obliku* u praksi može predstavljati znatno kompliciraniji proces, naročito ako se uzme u obzir već spomenuta problematika određivanja granica pojedinih apstraktnih entiteta. Kao što Riva i Oliver ističu, ukoliko postoji velika vjerojatnost da će određene podatkovne elemente biti teško identificirati i zabilježiti, RDA nastoji izbjeći navođenje takvih elemenata kao jezgrenih. ¹⁵⁴ Stoga se može zaključiti da je uvođenje izravnog odnosa između *djela* i *pojavnog oblika* opravdano činjenicom da RDA, kao kataložni pravilnik, treba propisivati smjernice koje su funkcionalne, ne samo u teoriji, već i u praksi, zbog čega je određena razina odstupanja od FRBR-ovog konceptualnog modela neizbježna, naročito kada se radi o implementaciji aspekata koji su još u sklopu FRBR-a prepoznati kao problematični. Međutim, iako RDA olakšava proces katalogizacije uvođenjem jezgrenog elementa „*postvoreno djelo*“, ova inovacija sama po sebi ne rješava problem identifikacije entiteta *izraz*, kao ni problem određivanja njegovih granica te, u manjoj mjeri, granica entiteta *djelo*, već samo pruža mogućnost da se učestalost susretanja s tim problemom u kataložnoj praksi donekle smanji.

Spomenuto je da tekst FRBR-a navodi nekoliko općenitih načina bilježenja odnosa u bibliografskim zapisima. Picco i Repiso ističu kako su odnosi u modelu FRBR-a definirani na logičkoj razini, „bez dostizanja točke u kojoj bi trebali biti prikazani u konkretnom bibliografskom zapisu“ pa je stoga razumljivo da su odredbe koje se tiču bilježenja odnosa vrlo

¹⁵³ Riva, P.; Oliver, C. Evaluation of RDA as an implementation of FRBR and FRAD. Str. 584.

¹⁵⁴ Ibid.

općenite.¹⁵⁵ Za razliku od FRBR-a, RDA detaljnije razrađuje odnose koji postoje među pojedinim entitetima te navodi nekoliko mogućih načina bilježenja tih odnosa. Točnije, osnovni odnosi se prema smjernicama pravilnika mogu bilježiti pomoću identifikatora za *djelo*, *izraz*, *pojavni oblik* ili *jedinicu građe*, pomoću usvojenih pristupnica za *djelo* ili *izraz* i/ili pomoću složenog opisa.¹⁵⁶ Primjerice, u slučaju odnosa opisanog elementom „izraženo *djelo*“, moguće je zabilježiti identifikator *djela* u zapisu koji opisuje njegov *izraz*, istom zapisu pridružiti usvojenu pristupnicu koja predstavlja *djelo* ili pak entitete povezati složenim opisom (engl. *composite description*), koji kombinira jedan ili više elemenata koji identificiraju *djelo* s opisom *izraza* tog *djela*.

Entiteti prve skupine međusobno su povezani osnovnim odnosima, no također je moguće uspostaviti odnose između istovrsnih entiteta unutar te skupine. RDA posvećuje Odjeljak 8 i Dodatak J bilježenju takvih odnosa. Četiri poglavlja osmog odjeljka donose smjernice o bilježenju elemenata kojima su izraženi odnosi između srodnih entiteta: srodno *djelo* (tj. *djelo* koje je povezano s opisivanim *djelom*), srodni *izraz*, srodni *pojavni oblik* i srodna *jedinica građe*. Bilježenje odnosa između srodnih entiteta nije obavezno, odnosno niti jedan od tih odnosa ne tretira se kao jezgreni element.¹⁵⁷ Kao i kod osnovnih odnosa, RDA propisuje nekoliko mogućih načina bilježenja odnosa između srodnih entiteta: korištenje identifikatora za entitet povezan s opisivanim entitetom, korištenje usvojenih pristupnica koje zastupaju srodno *djelo* ili *izraz* i/ili korištenje strukturiranog ili nestrukturiranog opisa srodnog entiteta.¹⁵⁸ Neovisno o tome koja se metoda bilježenja odnosa koristi, uvijek je moguće zabilježiti i tzv. oznaku odnosa, tj. izraz kojim se pobliže određuje vrsta odnosa. Naime, ukoliko se bilježe sami, elementi kojima su izraženi odnosi između srodnih entiteta (npr. element „srodno *djelo*“) daju samo opću naznaku o postojanju određenog odnosa, dok oznake odnosa pružaju preciznije informacije o prirodi opisivanog odnosa (npr. adaptacija ili prilagodba, slobodni prijevod, proširena verzija itd.).¹⁵⁹

Kako bi se osigurala određena razina dosljednosti kod bilježenja odnosa, u Dodatku J popisani su neki od pojmova koji se mogu koristiti kao oznake odnosa pri opisu srodnih *djela*, *izraza*, *pojavnih oblika* i *jedinica građe*. Riva i Oliver ističu kako je dodatak najprije

¹⁵⁵ Picco, P.; Repiso, V. O. The contribution of FRBR to the identification of bibliographic relationships : the new RDA-based ways of representing relationships in catalogs. // *Cataloging & Classification Quarterly*. 50, 5-7(2012), str. 628.

¹⁵⁶ RDA 17.4.2.

¹⁵⁷ RDA 24.3.

¹⁵⁸ RDA 24.4.

¹⁵⁹ RDA 24.5.1.1.

organiziran prema entitetu na koji se odnosi, zatim prema širim kategorijama odnosa koje se mogu primijeniti na taj entitet te, konačno, prema specifičnim vrstama i podvrstama odnosa.¹⁶⁰ Točnije, svako od poglavlja dodatka podijeljeno je prema nekoliko širih kategorija odnosa: prema derivacijskim, referencijalnim, popratnim i sekvencijalnim odnosima te odnosima cjelina/dio u slučaju *djela* i *izraza* te prema ekvivalencijskim, referencijalnim i sekvencijalnim odnosima te odnosima cjelina/dio za *pojavnne oblike* i *jedinice građe*.¹⁶¹ Svaka od širih kategorija dijeli se na sve specifičnije podvrste odnosa popisane u obliku oznaka odnosa (npr. „parodija (*djela*)“ vrsta je „imitacije (*djela*)“). RDA procjenu o razini specifičnosti koja se smatra prikladnom, odnosno potrebnom pri bilježenju odnosa između srodnih entiteta prepušta pojedinim agencijama koje stvaraju podatke.¹⁶²

Činjenica da su šire kategorije odnosa oblikovane po uzoru na IFLA-in FRAD, koji se u tom aspektu razlikuje od FRBR-a, objašnjava određene razlike u terminologiji koje se mogu primijetiti usporedbom elemenata pravilnika i FRBR-ovih vrsta odnosa. Unatoč tome, vrste i podvrste odnosa navedene u Dodatku J često se mogu povezati s vrstama odnosa navedenim u sklopu FRBR-a. Granularnost odnosa definiranih u sklopu pravilnika općenito je veća nego što je to slučaj u modelu FRBR-a. Drugim riječima, RDA detaljnije razrađuje pojedine odnose pa stoga sadrži znatno više specifičnih vrsta i podvrsta odnosa koje FRBR ne spominje, što je, kao što je već napomenuto, razumljivo s obzirom na razlike u ulogama konceptualnih modela i konkretnih kataložnih pravilnika. Može se zaključiti da RDA u pravilu „preuzima odnose definirane u FRBR-u na apstraktnoj razini te ih preciznije i prikladnije kategorizira, čime omogućuje njihovo bilježenje u bibliografskim zapisima“.¹⁶³ Međutim, za razliku od modela FRBR-a, RDA sadrži samo smjernice o bilježenju odnosa između istovrsnih srodnih entiteta, tj. ne definira odnose između pojedinih slučajeva različitih entiteta kao zasebne podatkovne elemente, što se može iščitati iz smjernice prema kojoj bi se „oznake odnosa za srodne *izraze* trebale koristiti samo kada se bilježi odnos s određenim *izrazom djela*“.¹⁶⁴

Definiranje odnosa koji se mogu uspostaviti između pojedinih entiteta prve skupine predstavlja bitan korak u procesu određivanja granica pojedinih entiteta. Primjerice, prilikom definiranja odnosa koji mogu postojati između *izraza* istog *djela* i *izraza* različitih *djela*, mogu

¹⁶⁰ Riva, P.; Oliver, C. Evaluation of RDA as an implementation of FRBR and FRAD. Str. 572.

¹⁶¹ RDA J.2-J.5.

¹⁶² RDA J.1.

¹⁶³ Picco, P.; Repiso, V. O. The contribution of FRBR to the identification of bibliographic relationships : the new RDA-based ways of representing relationships in catalogs. Str. 635.

¹⁶⁴ RDA J.3.1.

se razjasniti kriteriji koji određuju u kojem trenutku promjene određenog *djela* prestaju rezultirati nastankom novih *izraza* istog *djela* te se počinju smatrati novim *djelima* ili pak treba li se *izraz* koji se temelji na nekom drugom *izrazu* smatrati *izrazom* istog tog *djela* ili *izrazom* novog *djela*. U konceptualnom modelu FRBR-a odnosi između pojedinih entiteta prve skupine, kao i granice entiteta *djelo* i *izraz* određeni su samo na općenitoj razini. Za razliku od FRBR-a, RDA sadrži detaljno razrađene smjernice o bilježenju odnosa između entiteta prve skupine, no, unatoč tome, nasljeđuje problem nejasnog obrazloženja granica *djela* i *izraza*. Naime, već je istaknuto da RDA preuzima definicije entiteta izravno iz FRBR-a, bez dodatnih pojašnjenja. Granice entiteta *djelo* spomenute su naknadno, u Odjeljku 2, no njihovo određenje nije nimalo jasnije od onog koje donosi FRBR. Naime, RDA propisuje: „Ukoliko prilagodba ili izmjena postojećeg *djela* bitno mijenja prirodu i sadržaj tog *djela*, ta se prilagodba ili izmjena tretira kao novo *djelo*“.¹⁶⁵ Jasno je da se RDA takvim određenjem ne udaljuje od FRBR-ovog „značajnog stupnja neovisna intelektualnog ili umjetničkog napora“ koji uvjetuje nastajanje novog *djela*. Preciznije određivanje vrsta i podvrsta odnosa između srodnih *djela* predstavlja nešto veći napredak u kontekstu određivanja granica *djela*, budući da se iz definicija pojedinih odnosa može iščitati da, primjerice, bilo kakva kraćenja ili proširivanja *djela* – čak i ona koja ne mijenjaju opće značenje ili način prikazivanja *djela* – rezultiraju nastajanjem novog *djela* (prema FRBR-u bi se takvi slučajevi mogli smatrati *izrazima* istog *djela*).¹⁶⁶ Međutim, iste je vrste i podvrste odnosa moguće primijeniti kod opisa srodnih *izraza* te RDA ne čini jasnu distinkciju između bilježenja odnosa među *izrazima* istog *djela* i *izrazima* različitih *djela*. Iz navedenog se može zaključiti da se u kontekstu pravilnika ne može govoriti o značajnom napretku kod rješavanja problematike granica *djela* i *izraza* u usporedbi s FRBR-om, budući da RDA određivanje tih granica u velikoj mjeri prepušta procjeni katalogizatora.

Konačno, iako odnosi entiteta prve skupine s entitetima druge i treće skupine neće biti detaljnije obrađeni u ovom radu, ti će odnosi u ovom odjeljku biti navedeni te ukratko objašnjeni. Naime, uz već obrazložene odnose koji se mogu uspostaviti među pojedinim entitetima prve skupine, RDA također donosi smjernice o bilježenju odnosa entiteta prve skupine s tzv. agentima, odnosno FRBR-ovim entitetima druge skupine – *osobama* i *korporativnim tijelima* – kojima je pridružen entitet *obitelj* definiran u sklopu studije FRAD. Elementi koji predstavljaju odnose *djela* s agentima – „stvaratelj *djela*“ i „drugi agenti povezani s *djelom*“ – definirani su kao jezgreni elementi, dok su ostali odnosi između agenata i *izraza*

¹⁶⁵ RDA 6.27.1.5.

¹⁶⁶ RDA J.2.2.

(element „suradnik“), *pojavnih oblika* (elementi „proizvođač“, „nakladnik“, „raspačavatelj“ itd.) te *jedinica građe* (elementi „vlasnik“, „skrbnik“ itd.) neobavezni elementi opisa.¹⁶⁷ Elementi koje RDA definira u pravilu odgovaraju odnosima odgovornosti navedenim u sklopu FRBR-a – „jest kreirala/kreiralo“, „jest realizirala/realiziralo“, „jest proizvela/proizvelo“ i „jest vlasništvo“. Konačno, sukladno modelu FRBR-a, entiteti treće skupine – *pojam, objekt, događaj i mjesto* – mogu funkcionirati kao predmeti *djela* te se, prema smjernicama pravilnika, s entitetom *djelo* mogu povezati pomoću jezgrenog elementa „predmetni odnos“.¹⁶⁸

4.2. Rekapitulacija i završne napomene

Neupitno je da RDA, prihvaćajući osnovno poimanje organizacije bibliografskog univerzuma onako kako je ono predstavljeno u IFLA-inoj studiji, predstavlja implementaciju konceptualnog modela FRBR-a. Kao što su prethodni odjeljci ovog rada pokazali, RDA u pravilu koristi model FRBR-a kao opći, teorijski okvir, no na razini detalja po potrebi dodatno razrađuje i precizira smjernice i elemente koji su u sklopu FRBR-a definirani samo na općenitoj razini. Primjerice, iako elementi koji u pravilniku predstavljaju attribute i odnose entiteta prve skupine većinom odgovaraju atributima i odnosima koje FRBR pripisuje tim entitetima, za RDA je u pravilu karakteristična veća razina granularnosti elemenata. RDA također donosi detaljne upute o tome kako bilježiti entitete, njihove attribute i odnose kojima su povezani u konkretnim bibliografskim zapisima, što FRBR, kao teorijski model, u pravilu ne čini. Kao što Riva i Oliver napominju, razlike nesumnjivo postoje, no one ne ugrožavaju opći cilj usklađenosti modela i pravilnika te su u većini slučajeva razumljiva posljedica procesa praktične implementacije konceptualnog modela.¹⁶⁹

Međutim, unatoč većoj razrađenosti smjernica pravilnika u usporedbi s tekстом FRBR-a, određeni problemi povezani s konceptualnim modelom FRBR-a ostaju nerazriješeni u sklopu pravilnika. Primjerice, iako sadrži razrađene smjernice o bilježenju apstraktnih entiteta i bibliografskih odnosa – što je samo po sebi inovacija uvjetovana modelom FRBR-a – RDA ne donosi inovacije na području bibliografskog opisa koji se kreće od opisa sadržaja prema opisu fizičkih karakteristika nositelja tog sadržaja, već se, kao i raniji kataložni pravilnici, fokusira na materijalni objekt kao središte opisa. Uz to, RDA također ne rješava problem nedovoljno

¹⁶⁷ RDA 19-22.

¹⁶⁸ RDA 23.3.

¹⁶⁹ Riva, P.; Oliver, C. Evaluation of RDA as an implementation of FRBR and FRAD. Str. 573.

precizno definiranih apstraktnih entiteta *djelo* i *izraz* te njihovih granica, budući da se uglavnom ne udaljuje od onoga što je o tom problemu već navedeno u FRBR-u – definicije entiteta preuzete su u nepromijenjenom obliku, a smjernice o određivanju granica entiteta ostaju nerazrađene – pa stoga identifikacija apstraktnih entiteta i njihovih granica u velikoj mjeri ovisi o procjeni katalogizatora.

Konačno, treba napomenuti da trenutna verzija pravilnika nije ujedno i konačna verzija, budući da se RDA, kao što K. Balog napominje, kontinuirano revidira.¹⁷⁰ Naime, 2010. godine, odnosno u trenutku kada je prvi put objavljen, RDA se temeljio samo na tada aktualnim modelima FRBR-a i FRAD-a te je tek naknadno usklađen i s IFLA-inim FRSAD-om. Od 2017. godine, kada je objavljen model IFLA LRM koji revidira i objedinjuje IFLA-ine prethodne konceptualne modele, RDA je u procesu službenog prelaska na aktualnu verziju modela i njegovu terminologiju, što je već vidljivo na zasad neslužbenoj, beta verziji nove web stranice RDA Toolkita.¹⁷¹ Naime, na novim stranicama RDA Toolkita navodi se kako RDA predstavlja „praktičnu primjenu modela IFLA LRM“, odnosno kako je RDA u potpunosti usklađen s osnovnom strukturom entiteta i odnosa izrađenom u tom modelu te, kada je to potrebno, „proširuje ili usavršava model definiranjem dodatnih atributa i odnosa“.¹⁷² Budući da LRM, između ostalog, revidira definicije entiteta prve skupine te uvodi nekolicinu promjena vezanih uz te entitete i njihove attribute i odnose (npr. uvodi se kategorija reprezentativnog *izraza* određenog *djela*),¹⁷³ slične promjene mogu se očekivati i u najnovijoj verziji RDA. Za potrebe ovog rada korištena je verzija pravilnika koja je usklađena s FRBR-om, FRAD-om i FRSAD-om te koja je u trenutku pisanja rada još uvijek službena verzija pravilnika. Iako način na koji RDA implementira pojedine aspekte LRM-a ne spada pod temu ovoga rada, treba istaknuti kako bi takva usporedba bila logičan nastavak rasprave o entitetima prve skupine iznesene u ovom radu.

¹⁷⁰ Balog, K. P. Teorijsko-povijesni pristup tumačenju korisničkog aspekta knjižničnog kataloga. Str. 42.

¹⁷¹ RDA Toolkit BETA. URL: <https://beta.rdatoolkit.org/RDA.Web/> (31.1.2019.).

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ IFLA library reference model : a conceptual model for bibliographic information. / ur. Riva, P.; Le Boeuf, P.; Žumer, M. IFLA, 2017. URL: <https://www.ifla.org/publications/node/11412> (11.2.2019.).

5. Zaključak

Središte zanimanja ovog rada bili su entiteti prve skupine FRBR-a: *djelo, izraz, pojavni oblik i jedinica građe*. Na temelju provedene usporedbe definicija i uloga koje konceptualni model FRBR-a i kataložni pravilnik RDA pripisuju navedenim entitetima te njihovim atributima i odnosima, može se zaključiti da je RDA u većini slučajeva usklađen s bitnim aspektima FRBR-a te da su neznatne razlike i odstupanja najčešće uzrokovane procesom izrade konkretnih kataložnih smjernica na temelju poopćenog konceptualnog modela. S druge strane, usporedba je također ukazala na činjenicu da RDA ne rješava sve probleme vezane uz entitete prve skupine koji su prepoznati još u sklopu IFLA-inog konceptualnog modela, poput nejasnih definicija i granica apstraktnih entiteta. Međutim, unatoč određenim nedostacima, sama činjenica da RDA usvaja entitete prve skupine FRBR-a, dodatno razrađuje njihove attribute i odnose te uvodi njihovu primjenu u kataložnu praksu predstavlja značajan odmak od prijašnjih kataložnih pravilnika. Štoviše, takve promjene mogu se smatrati napretkom u kontekstu stvaranja bibliografskih opisa izvora čija je osnovna funkcija zadovoljavanje potreba korisnika, odnosno opisa koji su usklađeni sa zahtjevima i očekivanjima s kojima se knjižnični katalozi susreću u suvremenom digitalnom okruženju.

S objavljivanjem modela IFLA LRM te izradom najnovije, zasad nedovršene verzije RDA usklađene s tim modelom, otvara se novo područje rasprave o entitetima prve skupine koje nije uključeno u ovaj rad. Kako se pristup entitetima prve skupine u sklopu LRM-a promijenio (ili nije promijenio) u odnosu na FRBR, kako i u kojoj mjeri RDA implementira različite aspekte LRM-a te koje su sve izmjene bile nužne pri usklađivanju pravilnika s IFLA-inim novim modelom – neke su od tema za buduća istraživanja koje se ujedno mogu smatrati logičnim nastavkom analize provedene u ovom radu.

6. Literatura

1. Balog, K. P. Teorijsko-povijesni pristup tumačenju korisničkog aspekta knjižničkog kataloga. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 59, 1-2(2016), str. 25-48.
2. Barbarić, A. Entitet izraz konceptualnog modela FRBR : od teorijskog značaja do praktične primjene. // 12. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture. / ur. Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 142-166.
3. Barbarić, A. Od zadataka kataloga do postupaka korisnika. // Vizija i stvarnost : zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu / ur. Živković, D.; Nebesny, T. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2016. Str. 83-100.
4. Barbarić, A. Zadaci suvremenoga knjižničkog kataloga : doktorski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2009.
5. Bianchini, C.; Guerrini, M. From bibliographic models to cataloging rules : remarks on FRBR, ICP, ISBD, and RDA and the relationships between them. // Cataloging & Classification Quarterly. 47, 2(2009), str. 105-124.
6. Bianchini, C.; Guerrini, M. RDA : resource description and access : the new standard for metadata and resource discovery in the digital age. // JLIS.it. 6, 1(2015), str. 21-31.
7. Carlyle, A. Understanding FRBR as a conceptual model : FRBR and the bibliographic universe. // Library Resources & Technical Services. 50, 4(2011), str. 264-273.
8. Coyle, K. FRBR : before and after : a look at our bibliographic models. Chicago : American Library Association, 2016.
9. Croissant, C. R. FRBR and RDA : what they are and how they may affect the future of libraries. // Theological Librarianship. 5, 2(2012), str. 6-22.
10. Denton, W. FRBR and the history of cataloging. // Understanding FRBR : what it is and how it will affect our retrieval. / ur. Arlene G. Taylor. Westport, Connecticut : Libraries Unlimited, 2007. Str. 35-57.
11. Functional requirements for bibliographic records : final report : as amended and corrected through February 2009. / IFLA Study Group on the Functional Requirements for

- Bibliographic Records ; approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing. 1997. URL: <https://www.ifla.org/publications/functional-requirements-for-bibliographic-records> (31.1.2019.).
12. Horvat, A. Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka : Naklada Benja, 1995.
 13. IFLA library reference model : a conceptual model for bibliographic information. / ur. Riva, P.; Le Boeuf, P.; Žumer, M. IFLA, 2017. URL: <https://www.ifla.org/publications/node/11412> (11.2.2019.).
 14. Iseminger, D. Works and expressions in RDA : problems and solutions. // Directions in music cataloging. / ur. Lisius, P. H.; Griscom, R. Music Library Association, 2012. Str. 43-62.
 15. Kiorgaard, D. RDA to FRBR mapping. 2008. URL: <http://www.rda-jsc.org/archivedsite/docs/5rda-rdafrbrmappingrev2.pdf> (31.1.2019.).
 16. Peponakis, M. Conceptualizations of the cataloging object : a critique on current perceptions of FRBR group 1 entities. // Cataloging & Classification Quarterly. 50, 5-7(2012), str. 587-602.
 17. Picco, P.; Repiso, V. O. The contribution of FRBR to the identification of bibliographic relationships : the new RDA-based ways of representing relationships in catalogs. // Cataloging & Classification Quarterly. 50, 5-7(2012), str. 622-640.
 18. RDA Toolkit : resource description and access. URL: <http://access.rdatoolkit.org/> (31.1.2019.).
 19. RDA Toolkit BETA. URL: <https://beta.rdatoolkit.org/RDA.Web/> (31.1.2019.).
 20. Riva, P.; Oliver, C. Evaluation of RDA as an implementation of FRBR and FRAD. // Cataloging & Classification Quarterly. 50, 5-7(2012), str. 564-586.
 21. Smiraglia, R. P. Be careful what you wish for : FRBR, some lacunae, a review. // Cataloging & Classification Quarterly. 50, 5-7(2012), str. 360-368.
 22. Smiraglia, R. P. Bibliographic families and superworks. // Understanding FRBR : what it is and how it will affect our retrieval tools. // ur. Arlene G. Taylor. London : Libraries Unlimited, 2007. Str. 73-86.

23. Smiraglia, R. P. The history of "the work" in the modern catalog. // *Cataloging & Classification Quarterly*. 35, 3-4(2003), str. 553-567.
24. Smiraglia, R. P. The "works" phenomenon and best selling books. // *Cataloging & Classification Quarterly*. 44, 3-4(2007), str. 179-195.
25. Svenonius, E. *Intelektualne osnove organizacije informacija*. Lokve : Benja, 2005.
26. Taniguchi, S. Viewing RDA from FRBR and FRAD : does RDA represent a different conceptual model? // *Cataloging & Classification Quarterly*. 50, 8 (2012), str. 929-943.
27. Tillett, B. B. Keeping libraries relevant in the semantic web with RDA : resource description and access. // *New Directions in Information Organization*. / ur. Park, J. R.; Howarth, L. C. Emerald Group Publishing Limited, 2013. Str. 29-43.
28. Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj. / IFLA-ina Studijska grupa za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.
29. Verona, E. Literarna jedinica nasuprot bibliografskoj jedinici. // *O katalogu : izbor iz radova*. / ur. Aleksandra Horvat. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005. Str.182-206.
30. Willer, M., Barbarić, A. Međunarodna kataložna načela : prikaz i analiza. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 52, 1(2009), str. 18-62.
31. Živković, D. Prikaz : Verona, Eva. *O katalogu : izbor iz radova*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 49, 1(2006), str. 77-82.

Popis slika i tablica

Slika 1. Osnovni odnosi entiteta prve skupine	19
Tablica 1. Usporedba jezgrenih elemenata i atributa entiteta <i>pojavni oblik</i>	30
Tablica 2. Usporedba jezgrenih elemenata i atributa entiteta <i>djelo i izraz</i>	31
Tablica 3. Usporedba podatkovnih elemenata s odnosima na kojima se temelje	33

Prikaz i analiza uporabe entiteta prve skupine FRBR-a u sklopu RDA

Sažetak

Bibliografski entiteti, atributi koji opisuju te entitete i odnosi kojima se pojedini entiteti mogu povezati temelj su konceptualnog modela bibliografskog univerzuma izrađenog u sklopu IFLA-ine studije FRBR. Kataložni pravilnik RDA funkcionira kao implementacija tog IFLA-inog modela. Glavni fokus ovog rada bili su entiteti prve skupine FRBR-a – *djelo*, *izraz*, *pojavi oblik* i *jedinica građe* – odnosno usporedba definicija i uporabe tih entiteta, kao i njihovih atributa i odnosa, u modelu FRBR-a te u pravilniku RDA. Problematika bibliografskih entiteta prvo je prikazana u širem teorijskom kontekstu bibliografske organizacije, nakon čega su pobliže predstavljani pojedini entiteti prve skupine FRBR-a te neki od značajnijih problema koji se vežu uz način na koji model pristupa tim entitetima. Konačno, u radu su navedene sličnosti i razlike između načina na koji FRBR i RDA opisuju i pristupaju entitetima prve skupine, njihovim atributima i odnosima te problemima koji se vežu uz te entitete.

Ključne riječi: FRBR, RDA, bibliografski entiteti, entiteti prve skupine FRBR-a

Presentation and Analysis of FRBR Group 1 Entities in RDA

Summary

Bibliographic entities, the attributes used to describe those entities, and the relationships used to connect one entity to another form the basis of the conceptual model of the bibliographic universe developed as part of IFLA's FRBR. The cataloguing standard known as RDA functions as an implementation of IFLA's model. This paper primarily focused on FRBR's Group 1 entities – *work*, *expression*, *manifestation*, and *item* – or, more precisely, on the comparison of the ways in which those entities, as well as their attributes and relationships, are defined and used in FRBR and RDA. The topic of bibliographic entities was first placed in a wider theoretical context of bibliographic organization, which was followed by a more detailed presentation of Group 1 entities and some of the more prominent issues relating to the model's approach to those entities. Finally, the paper highlighted some of the similarities and differences between FRBR's and RDA's description of and general approach to Group 1 entities, their attributes, and relationships, as well as some of the issues relating to those entities.

Key words: FRBR, RDA, bibliographic entities, FRBR group 1 entities